

Groen

Mr. G. Groen van Prinstererstichting | Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie

*Vergrijzing en
arbeidsmarkt*
Pagina 14

*De overheid
gaat eenzaamheid
niet oplossen*
Pagina 30

*Lokaal
cultuurbeleid*
Pagina 52

Vergrijzing:
vitale ouderen

Groen is een uitgave van

Wetenschappelijk
Instituut
ChristenUnie

ChristenUnie
Bestuurdersvereniging

Inhoud.

- 06 Hoera, we worden oud! Oeps!
Door Govert Buijs
- 14 Vergrijzing en arbeidsmarkt
Door Mirjam Kosten
- 18 ‘Onze wetgeving is niet ingericht op vitale ouderen’
Interview met Greet Prins
- 24 En dan nu: de broederschap
Door Jan Smelik
- 29 ‘Grijs is een mengsel van tegenstellingen...’
Column door Els Kooij
- 30 De overheid gaat eenzaamheid niet oplossen
Interview met wethouders

Boeken.

- 41 Recensies

Actueel.

- 52 Lokaal cultuurbeleid
Door Addy Plieger
- 59 Alleen maar verliezers
Column door Wouter Beekers
- 60 Niet langer vanzelfsprekend, maar zeker niet onmogelijk
Door Annika van de Belt en Annemarie de Bruin
- 64 Vaccinatie, het sjibbolet van onze tijd
Door Wouter Jan van den Berg
- 68 Ja/ maar: Acceptatieplicht bijzonder onderwijs
Door Bram Rebergen en Mentko Nap
-

Groen en fris in grijze dagen

In mijn studententijd bezochten mijn vrienden en ik frequent klassieke concerten. Met gratis vervoer en bijna gratis toegang kwamen we in de gerenommeerde zalen van het land. Grinnikend constateerden we dan dat we de gemiddelde leeftijd er flink naar beneden haalden. Inmiddels is de tijd om zulke concerten te bezoeken spaarzaam en ook het leeftijdsverschil is danig geslonken. Maar ik heb ondertussen wel de grote betekenis van al die luisterende grijze hoofden ontdekt: door hun bezoek houden ze dit soort culturele voorzieningen in stand.

De steeds groter wordende groep ouderen stelt onze samenleving tegelijkertijd voor nieuwe uitdagingen en vragen. De bevolkingssamenstelling groeit gaandeweg van een slanke piramide naar een dikke worst, met vergelijkbare aantallen in elke leeftijdsgroep. Die nieuwe groep ouderen blijft ook langer leven en langer gezond. Daarmee zijn het heel andere ouderen dan we gewend waren. Niet hulpbehoevend en eenzaam, maar juist nog vol levenslust en mogelijkheden.

Op die grote groep vitale ouderen zijn onze voorzieningen en beleid nog niet ingericht. En ook ons denken niet; we houden met z'n allen angstvallig vast aan het ideaal van jong en strak. In dit nummer zoeken we naar verrijkende perspectieven op hoe we als samenleving met ouder worden en ouderen kunnen omgaan. Ook lichten we er inspirerende voorbeelden in uit, die het navolgen waard zijn.

In het christelijk geloof zijn ouderdom en wijsheid een onafscheidelijk woordpaar. Respect en zorgzaamheid zijn er intrinsiek mee verbonden. Theoloog en politicus Ruard Ganzevoort stelt dat de grote uitdaging bij het op leeftijd komen ligt in het opstellen van een samenhangend levensverhaal. Daarin beschrijven we hoe gebeurtenissen, de mooie en minder mooie, in ons leven samenhangen. Ouderdom is dan als een *grande finale* waarin alle draden uit het leven betekenisvol in elkaar geweven worden en waarin Gods genade het verlossende laatste woord heeft.

Esther Paul-Jonker
hoofdredacteur

Een pleidooi voor de herinrichting van onze samenleving

Hoera, we worden oud! Oeps!

Midden in een vaak nogal pessimistisch getoonzette tijd is het goed met een juichende klarenstoot te beginnen: een van de meest spectaculaire bewijzen van vooruitgang is de stijging van de levensverwachting in de afgelopen twee eeuwen. Hoe mooi het ook is dat we gezamenlijk ouder worden, we zullen onze samenleving er wel op in moeten richten. We leven nu in een nogal junior-gerichte samenleving, terwijl we te maken hebben met groeiende senioriteit. Waar gaat het mis met de inrichting van onze samenleving? En hoe kunnen we op een creatieve manier meer ruimte voor senioriteit realiseren?

Door Govert Buijs

Cijfers over levensverwachting | In 1861 lag de gemiddelde levensverwachting rond de 37 jaar voor mannen, 38 jaar voor vrouwen. Nu is dat voor mannen zo'n 79 jaar, voor vrouwen gaat het naar de 83 jaar. Het grote verschil is hier de kindersterfte die spectaculair is afgenomen. Een kind is bedoeld voor het leven, maar al te vaak kwam het er niet van. Een ander getal is echter ook heel interessant: de leeftijd waarop in absolute aantallen de meeste mensen sterven (wat was in een bepaald jaar de meest voorkomende stervensleeftijd?). Dat was in 1860 rond de 73 jaar, maar ligt nu rond de 85 jaar. Met andere woorden: wie eenmaal de vroegste kinderjaren had overleefd, werd eind negentiende eeuw over het algemeen toch ook al behoorlijk oud, maar een eeuw later toch nog veel ouder.

Die stijging van de levensverwachting gaat gepaard met een forse daling van het geboortecijfer sinds de jaren zeventig, van ruim drie kinderen per vrouw – en dus een geboortegolf – naar 1,66 nu, minder dan de 'vervangingsbehoefte'. De Nederlandse bevolking krimpt dus op basis van de geboortecijfers, maar dit wordt gecompenseerd door immigratie en doordat we langer leven. Daarmee zijn echter de getalsmatige verhouding tussen de generaties ingrijpend aan het veranderen. Nu is ongeveer een vijfde van de bevolking 65 jaar of ouder, na 2050 zal dat ongeveer een kwart zijn.¹ Vanaf dit jaar zal meer dan de helft van de Nederlandse bevolking ouder zijn dan 50 jaar.²

Ongelijke verhoudingen | Overigens doet zich hier wel een ernstige tweedeling voor: het verschil in levensverwachting tussen de 10% laagste inkomensgroep en de 10% hoogste inkomensgroep is ruim acht jaar. Als we gezonde levensjaren tellen is het verschil zelfs zo'n twaalf jaar – een heuse tweedeling dus.

Een interessant gegeven is ook de zogenaamde Oldest Old Support Ratio (OOSR), het aantal mensen in de leeftijd 50–75, die geacht worden nog goed in staat te zijn mantelzorg te verlenen, gedeeld door het aantal mensen van 85 jaar en ouder. In 1975, met een jonge bevolking, was dat 1:30, in 2015 was dat 1:15, in 2040 zal dat 1:6 zijn.³ Dat betekent dat er per oudere straks nog maar zes potentiële mantelzorgers zullen zijn – iedereen voluit aan de bak dus, ervan uitgaande dat niemand fulltime mantelzorger kan zijn.

Nog enkele andere aangrijpende cijfers: de eenzaamheid, die in de hele samenleving aanwezig is, neemt nog fors toe bij het ouder worden. Sociale eenzaamheid, gedefinieerd als het

AUTEUR

Prof. dr. Govert J. Buijs is hoogleraar Politieke filosofie en Levensbeschouwing op de Kuyperleerstoel aan de Vrije Universiteit Amsterdam en houder van de Goldschmeding onderzoekstoel Economie & Samenleving. Daarnaast is hij ook bijzonder hoogleraar Christelijke Filosofie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

missen van een groep mensen waarmee men betekenisvolle relaties heeft (zoals kennissen, collega's, buurtgenoten), ligt rond 30-jarige leeftijd toch ook al op zo'n 35% maar boven de 65 jaar komt dit rond de 50% uit. Boven de 85 jaar heeft zelfs twee derde van de mensen gevoelens van eenzaamheid.⁴

De conclusie moge duidelijk zijn: oud worden willen we allemaal, oud zijn valt niet mee. Hoe mooi het ook is dat we gezamenlijk ouder worden, we zullen onze samenleving er wel op in moeten richten. Als ik het goed zie, zijn er in elk geval een viertal 'mismatches' tussen de demografische ontwikkelingen enerzijds en de huidige inrichting van de samenleving anderzijds.

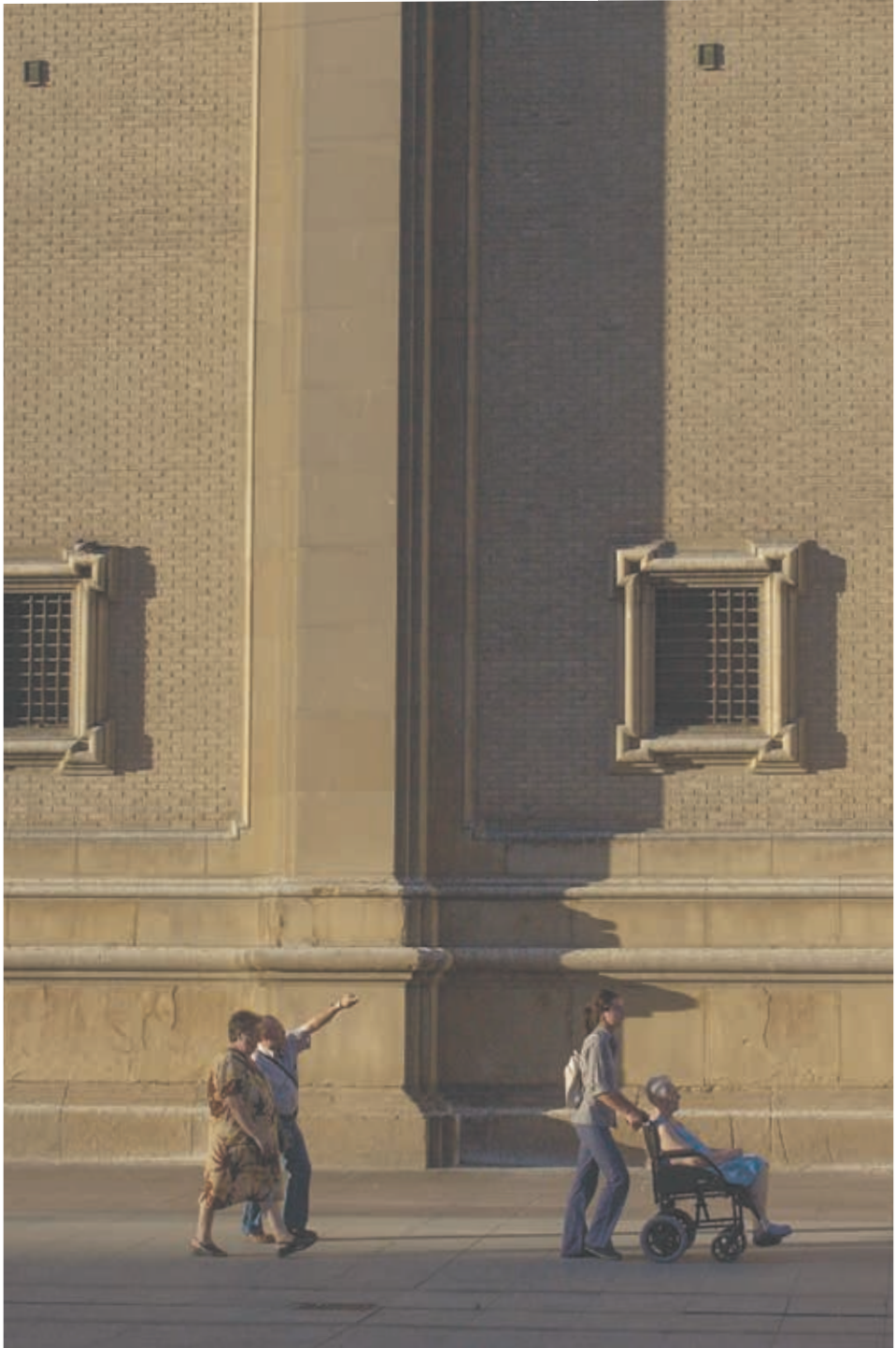
Eerste mismatch | Allereerst is er sprake van een cultuur-antropologische mismatch. In ons spreken en denken over de mens ligt vaak onuitgesproken het accent op 'jong zijn', op 'vitaliteit', op avontuur, op het zijn van een 'high potential', op de nog niet gerealiseerde toekomst. Of het accent ligt op de prestatie die je levert – de zogenaamde 'meritocratische' samenleving. In tegenstelling tot veel andere en oudere culturen heeft de waardering voor ouderdom in onze cultuur de neiging negatief te zijn; de ouderdom staat voor de fase waarin we niet meer 'mee' kunnen komen, waarin onze inzichten en opvattingen er niet meer toe doen en onze ervaring achterhaald is, omdat we denken dat de samenleving constant innoveert.

Bovendien is het perspectief op een eeuwigheid na dit leven grotendeels verdampt. Godfried Bomans zei eens: "vroeger keken we naar oude mensen als

mensen die er bijna waren; nu kijken we naar hen als mensen die er bijna geweest zijn". Terecht wordt er in het voltooid leven debat op gewezen dat er een risico kan ontstaan (let wel: kán ontstaan) dat we mensen naar de uitgang kijken. Wordt het niet eens tijd om te gaan? Essentieel voor de toekomst zal zijn het behouden en in sommige gevallen hervinden van een besef van intrinsieke waardigheid van alle menselijk leven, ook in de ouderdom – en het vinden van maatschappelijke structuren en verhoudingen waarin dit concreet gestalte krijgt.

Tweede mismatch | In de tweede plaats kunnen we spreken van een fysieke of infrastructurele mismatch. We hebben, met de wijsheid van nu, in Nederland nogal dom gebouwd in de afgelopen decennia. Wie in een van onze oudere steden rondloopt, stuit regelmatig op het bijzondere fenomeen van de 'hofjes'. Die werden zo gebouwd dat privacy gecombineerd kon worden met gezamenlijke ontmoetingsruimte. Vaak had zo'n hofje ook een rol in de sociale cohesie, of negatiever gezegd: de sociale controle – elkaar een beetje in de gaten houden of het goed gaat.

Onze naoorlogse bouw is daarentegen hoe langer hoe meer 'individualiseringsbouw' geworden, waarin hoe langer hoe kleinere gezinnen alle gelegenheid hebben zich op hun eigen eiland, hun huis, terug te trekken, achter schuttingen, in wijken waarin structureel veel meer ruimte is gemaakt voor de auto (symbool voor het op ieder moment weg kunnen gaan) dan voor mensenkinderen en hun ontmoeting ter plaatse. Zelfs was enige tijd grootschalige flatbouw in de mode,

met lange galerijen waaroverheen je alleen maar naar je eigen voordeur kon gaan maar geen moment anderen kon ontmoeten.

Kennelijk hebben we een tijdlang een generatie architecten en stadsontwerpers gehad die 'efficiency', 'privacy' en 'zelfredzaamheid' als hoogste levenswaarden gecultiveerd hadden, betoverd door de dwaze illusie dat 'het moderne leven' zo anders zou zijn dan ooit tevoren dat we de elementair-menselijke behoefte aan sociaal contact en gemeenschappelijkheid simpelweg uit onze woongebieden kunnen ausradieren.

Zoals we nu nog naar de hofjes kunnen kijken – misschien met een licht nostalgisch gevoel – zo zullen we ook eeuwenlang naar onze VINEX-wijken moeten kijken en naar het sociale isolement waarin de architectuur mensen hier dwingt. Let op: dit is geen esthetisch probleem, maar een sociaal probleem, dat met name ouderen treft. Afnemende kindertallen en afnemende mobiliteit maken dat je als oudere veroordeeld bent om te verblijven in een woonomgeving die nooit als gemeenschappelijk thuis is ingericht. Daar zit je dan...

Derde mismatch | Ten derde is er sprake van een sociale mismatch. Kennelijk hebben we onze leefwereld zo ingericht dat het mogelijk is dat twee mensen die naast elkaar wonen, allebei in eenzaamheid kunnen zitten te verpieteren, terwijl de oplossing letterlijk naast hen woont. Natuurlijk, zo simpel is het niet: aan een buurman of buurvrouw kun je je net zo vaak kapot ergeren als dat het een vriend kan zijn. Maar toch: een goede buur is beter dan een verre vriend.

Maar hoe kom je in contact, zelfs met een nabije buur? De generatie die nu de ouderdom nadert of inmiddels al behoorlijk senior is, heeft in jongere jaren met een zelotische ijver allerlei gemeenschapsstructuren afgebroken en heeft zich kampioen in individualisering betoond. Inmiddels komen de gevolgen daarvan in zicht. Ik gaf hierboven al de eenzaamheidscijfers. In feite missen we in sociaal opzicht kerken, verenigingen en kneuterige, burgerlijke buurtjes met een kleinschalige middenstand die mensen persoonlijk kent. Romantische nostalgie? Of gewoon een robuust besef van de menselijke maat, die we niet zouden moeten willen wegdefiniëren met utopische samenlevingsprojecten georganiseerd rond een onhoudbare zelfredzaamheids- en individualiserings-ideologie?

Vierde mismatch | Een vierde mismatch betreft de inrichting van de levensloop. De standaardlevensloop waar zo ongeveer alle beleid in onze samenleving van uitgaat ziet er als volgt uit: je wordt geboren (en dan aan alle kanten medisch gemonitord), dan krijg je een fors aantal jaren onderwijs (tot je 22e of 23e jaar – dan is het echt over en uit), dan werk je jezelf een jaar of veertig het apelaerus, heb je kinderen, ben je mantelzorger voor ouderen, tot 65, 66, 67, wellicht straks 70 of meer (uithouden dus, ook al wordt het zwaarder en zwaarder), dan is het 'pats!' voorbij en word je pensionado. Vanaf dan kun je doen waar je zin in hebt om vervolgens geleidelijk naar het einde te hobbelen (en heb je tijd en geld over, wat je eerder in je leven zo hard nodig had), geleidelijk opnieuw omringd

door een immense batterij aan medische zorg, die vol goede bedoelingen beoogt om het fysieke bestaan zo lang mogelijk te rekken.

In deze standaardlevensloop-opvatting zitten een paar rare elementen. De onderwijsbehoefte bijvoorbeeld: is die echt in die eerste twintig levensjaren zo groot dat alles daar ingeperst moet worden, en dan vaak ook nog zonder enige werkervaring? Waarom niet het geheel zo inrichten dat je in het begin wat korter onderwijs krijgt, en in de loop van je leven elke zeven jaar (mooi sabbatsgetal, maar mag ook tien jaar zijn) een jaar studietijd krijgt, om weer geheel up to date te zijn? Of een carrièreswitch te maken (een 'Merel van Vroonhoven-switch', genoemd naar de vrouw die een toppositie in de financiële wereld opgaf om concreet dienstbaar te zijn binnen het onderwijs aan kinderen met een beperking).

Een andere inrichting kan ook de immense druk verminderen die we nu op de schouders van 18-jarigen leggen om toch vooral 'goed' te kiezen. En waarom is die tussenfase zo intens druk? Heb je dan niet juist ook behoefte aan tijd? Tijd voor kinderen, tijd voor de mantelzorg voor ouders? Hoe kunnen we straks überhaupt mantelzorg organiseren als we te maken hebben met die OOSR-verhouding van 1:6? En waarom stopt alles zo abrupt rond die pensioengerechtigde leeftijd?

Hoe verder? | Om de diverse 'mismatches' creatief te lijf te kunnen gaan zijn nieuwe denkvormen nodig. We zullen, zowel vanwege de burn-out golf onder jongeren als vanwege de onderwaardering van ouderen, de mentale terreur van de meritocratie moeten

doorbreken. De transitie naar een iets meer ontspannen samenleving zal door de hele samenleving heen moeten gaan, door onze managementsystemen en door ons bewust of onbewust spreken over 'succes', door onze hypotheeksystemen en wat niet al.

Een tweede vernieuwingsrichting zal toch – en dat is een langetermijnproject – de herinrichting van woonwijken en woonvormen moeten zijn. Het klinkt zo mooi, 'zo lang mogelijk thuis blijven', maar de eenzame troosteloosheid van veel woonwijken maakt dat bepaald geen aantrekkelijk perspectief. Waarom niet op grote schaal gezamenlijke, en ook coöperatief georganiseerde woonvormen ontwikkelen met gemeenschapsruimtes? Denk aan cursuruimtes, gezamenlijke eetmogelijkheden, een gezamenlijk te onderhouden (moes)tuin. Maar ook: woonmogelijkheden voor jongeren die in ruil voor wonen klussen doen voor de ouderen, mogelijkheden van kinderopvang, waar de ouderen kunnen helpen in de altijd weer onderbemenste crèches, een logeeraffartement voor familieleden.

Kortom: wonen, zorg, welzijn en buurtleven kunnen veel sterker geïntegreerd worden dan nu het geval is. We hebben creatieve en bovenal nu eindelijk eens praktisch en holistisch ingestelde architecten nodig, met besef van de menselijke maat, die anders kunnen en durven bouwen dan standaard-VINEX.

Ruilen | Een derde denkrichting is het inrichten van mogelijkheden om sociale contacten op te doen, ook op latere leeftijd. Daar zal technologie een belangrijke rol in kunnen spelen. Inmiddels zijn er her en der in Nederlandse

“We kunnen denken aan vader/moeder-ruil of opa/oma-ruil. Waarom niet een nationale website waarop we ouders of grootouders ‘ruilen’?”

steden ‘stadsdorpen’ ingericht, digitale platforms waar met name ouderen zich kunnen aanmelden en dan op basis van hun profiel aan elkaar gekoppeld kunnen worden, om gezamenlijke activiteiten te ondernemen of voor elkaar kleine klusjes te doen: ‘wie heeft zin om zondagmiddag mee te gaan wandelen?’ Of: ‘mijn gootsteen lekt, wie kan er even naar kijken?’ Langs de digitale weg kan zo in een bepaalde buurt een zekere buurtschapelijkheid gecreëerd worden.

Ook kunnen we denken aan ‘vader/moeder-ruil’ of ‘opa/oma-ruil’. Stel, mijn moeder die toch inmiddels wel enige regelmatige ondersteuning nodig heeft, woont in Roermond. Ik woon in Amersfoort. Het zou zomaar kunnen dat er omgekeerd iemand in Roermond woont in een vergelijkbare situatie, met dien verstande dat moeder juist in Amersfoort woont. Wat is er eenvoudiger dan af te spreken dat we om de andere dag even

een kijkje nemen bij onze wederzijdse moeders en de bevindingen even uit te wisselen? Zo heb ik het gevoel toch iets voor mijn moeder te kunnen doen. Natuurlijk: het moet klikken. Maar toch, waarom niet een nationale website, een ‘datingsite’, waarop we ouders of grootouders ‘ruilen’? Uiteraard nadat we eerst met elkaar kennis gemaakt en elkaar besnuffeld hebben, maar toch...

Levensloophervorming | Een vierde denkrichting is een hernieuwd denken over de levensloop. Hierbij is onder meer te denken aan het herinrichten van de levensfase 60–75. Al een aantal jaren woedt de nogal bloedeloze en abstracte discussie over de zogenaamde ‘pensioengerechtigde leeftijd’. Stapsgevijs gaat de pensioenleeftijd nu naar 67 of zelfs nog wat hoger. Terwijl we in alle nuchterheid moeten constateren dat zo

rond het zestigste levensjaar de aller-energiekste jaren vaak toch wel geweest zijn. Dan is 67 lang en laat.

Waarom niet geleidelijk kunnen minderen vanaf zestig? Dat zullen dan de jaren kunnen zijn waarin men – duidelijk eerder dan nu – begint met het afscheid van de arbeidsmarkt (één dag minder, twee dagen minder, etc.) maar tegelijk langer, voorbij de 67, parttime op de arbeidsmarkt actief kan blijven. De vrijkomende tijd wordt deels, bijvoorbeeld voor de helft, ingevuld met lichte zorgtaken, waarvoor men eventueel via korte cursussen wordt klaargestoomd. Aanvankelijk groeit de omvang van deze nieuwe taak evenredig met de afbouw van de formele arbeidstijd en zal dus in de jaren tussen ongeveer 65 en 70 het hoogst zijn, bijvoorbeeld twee dagen per week. Tussen ongeveer 70 en 75 neemt dan geleidelijk ook deze zorgondersteuningstaak in omvang af om met 75 geheel te eindigen (uiteraard voor zover iemands gestel dit toelaat).

Het principe hierachter is geen maatschappelijke dienstplicht: de uren die men aan zorg besteedt gedurende deze jaren kunnen namelijk ook prima geregistreerd worden in een tijdsbank en geven rechten op zorguren in een latere levensfase (te verrichten door andere, jongere ouderen). Bovendien wordt men hier keurig voor betaald: de AOW zou in deze opzet niet langer een uitkering zijn, maar wordt ‘maatschappelijk loon’. Pas na 75 is er dan sprake van wat we nu AOW noemen. Verricht men in de eigen omgeving mantelzorg, dan telt dit uiteraard direct volledig mee.

uit het oog verliezen. Maar we zullen de samenleving er wel op in moeten richten. Dat vergt van iedereen, ook van ouderen zelf, nieuwe creativiteit en souplesse.

Het helpt niet als men zich ingraaft in ‘verworven rechten’, vaak nog gestut door de gedachte ‘wij hebben dit land opgebouwd’. Rechten dienen altijd verbonden te blijven met het financiële en morele draagvlak en de harde demografische ontwikkelingen van een samenleving, anders worden het abstracte grootheden. Van tijd tot tijd dient men daarom te herijken.

In het huidige debat komen we snel in bloedeloze patstellingen terecht, waarbij gemakkelijk een kloof tussen ouder en jonger, misschien zelfs ressentiment en jaloezie een rol gaan spelen. Ineens hebben we dan een ‘ouderenpartij’ en het wachten is op een ‘jongerenpartij’. Naar mijn indruk zijn er veel creatievere oplossingen mogelijk die juist kloven overbruggen en generaties bij elkaar brengen. Daarvoor beoogde dit artikel aanzetten te geven.

Afsluitend | We worden ouder – en dat is geweldig. Dat mogen we geen moment

Vergrijzing en arbeidsmarkt

Ouder worden is aan een herwaardering toe. Het manifest *Waardig ouder worden* wordt landelijk en lokaal geïmplementeerd en minister De Jonge (VWS) lanceert een campagne voor de herwaardering van ouderdom. En ouder-zijn is helemaal niet zo erg: slogans als ‘zestig is het nieuwe vijftig’ zijn weer helemaal in. De hernieuwde aandacht voor ouderdom is mooi, maar beleidsmatig stellen de hogere gemiddelde leeftijd en een groter aantal ouderen ons voor grote uitdagingen. Een van de onderwerpen waar dat heel duidelijk voor geldt, is de arbeidsmarkt.

Door Mirjam Kosten

Wat is vergrijzing precies? | In *Demos*, het blad van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut, wordt vergrijzing gedefinieerd als “het proces waarbij de leeftijdsopbouw van de bevolking verandert en het aandeel van oudere leeftijdsgroepen groter wordt, waardoor de gemiddelde leeftijd van de bevolking toeneemt.”¹ Vergrijzing ontstaat door een laag geboortecijfer in combinatie met een langere levensverwachting.

AUTEUR
Mirjam Kosten is
eindredacteur van
Groen.

Wat heeft vergrijzing met de arbeidsmarkt te maken?

In principe staat het iedereen vrij om wel of niet te werken en om te stoppen met werken wanneer men wil. Echter, veel ouderen zijn voor hun levensonderhoud afhankelijk van de AOW en het opgebouwde pensioen. De AOW wordt door werkenden opgebracht en de kosten stijgen omdat ouderen langer leven en met meer zijn. De verhouding tussen het aantal werkenden dat de AOW-premie moet opbrengen verandert: er zijn door de vergrijzing steeds minder werkenden die de AOW voor steeds meer ouderen moeten betalen. Om het tekort op te vangen is de AOW-leeftijd verhoogd en zal deze in de toekomst worden gekoppeld aan de levensverwachting. Langer werken is dus vanuit overheidsperspectief gezien noodzakelijk om de stijgende kosten van de AOW te dekken. Ook het stelsel van de individuele pensioenen staat onder druk vanwege de veranderende verhouding tussen de beroepsbevolking en het aantal gepensioneerden.

Langer doorwerken dan maar? | Met bovenstaande ontwikkelingen in gedachten lijkt een hogere AOW-leeftijd onontkoombaar. In 2011 sprak hoogleraar Beatrice van der Heijden haar oratie aan de Radboud Universiteit uit met een focus op ouderen op de arbeidsmarkt. Daarin benoemde ze ook een ander perspectief. Waar het beleid nu vaak voortkomt uit fatalisme en gebaseerd is op economisch hoog- of laagtij (ouderen zijn nodig om tekorten op te vullen of moeten snel plaatsmaken) pleit Van der Heijden voor iets anders: “We kunnen ze goed gebruiken en hebben hun wijsheid en hun in de loop der jaren opgebouwde expertise hard nodig.”²

Dat perspectief is niet vanzelfsprekend en het langer doorwerken gaat niet vanzelf goed. Haar oratie *Als het getij verloopt, verzet men de bakens* bespreekt wat nodig is voor oudere werknemers en wat knelpunten op de arbeidsmarkt kunnen zijn. Op de infographic op de volgende pagina worden de feiten en knelpunten over ouderen op de arbeidsmarkt op een rij gezet.

Ouderen op de arbeidsmarkt

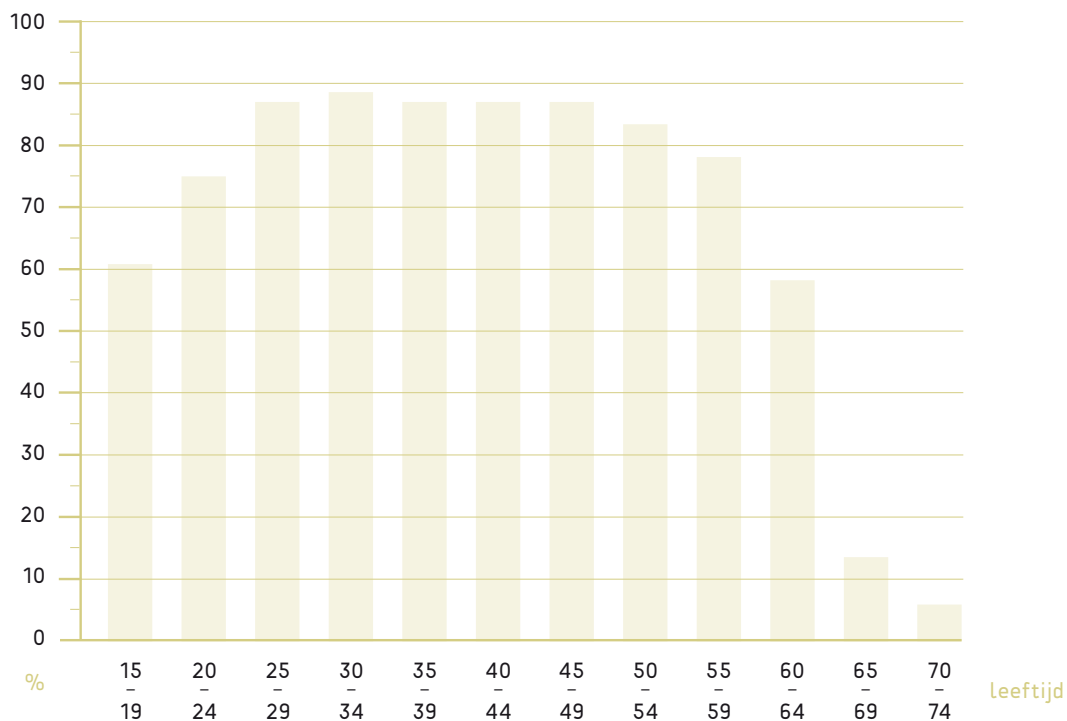
2003
23% ▲
2018
62%

Aantal ouderen op de arbeidsmarkt

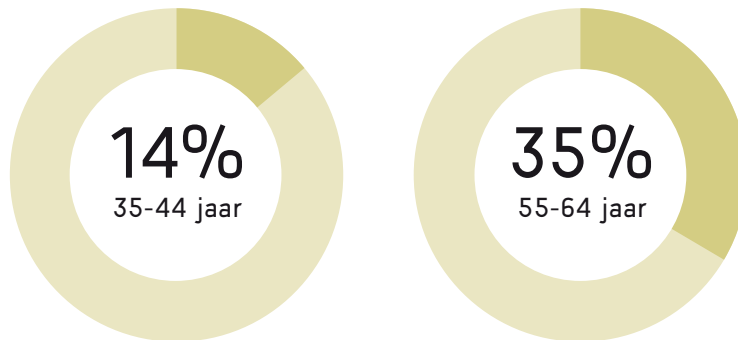
Het aantal ouderen op de arbeidsmarkt is sinds 2003 spectaculair gestegen. De participatie van 60- tot 65-jarigen steeg van 23% naar 62% in 2018.¹

Bruto arbeidsparticipatie naar leeftijd²

Veel ouderen stoppen voor de AOW-leeftijd met werken.

Discriminatie bij zoeken werk

Oudere mensen hebben meer last van discriminatie bij het zoeken naar werk. Ruim een derde van de werkzoekenden in de leeftijd tussen 55 en 64 jaar ervaart discriminatie bij het zoeken naar werk. Bij werkzoekenden van 35 tot en met 44 jaar ligt dat percentage veel lager: 14%.³

De aandacht voor de arbeidsparticipatie van ouderen is de laatste jaren flink gegroeid, vanwege de door de vergrijzing toenemende druk op het stelsel van sociale voorzieningen.⁴

Oudere werknemers hebben te maken met leeftijdsgerelateerde stereotypingen. Veertigplussers zouden minder ambitieus zijn, duurder zijn, ze zouden minder presteren en hun innoverend vermogen zou afnemen. Hun kennis zou afnemen, ze zouden minder flexibel en minder creatief zijn.⁵

Ouderen scoren beter dan jongere werknemers op 'zachte kwaliteiten' als betrokkenheid, betrouwbaarheid, nauwkeurigheid, sociale vaardigheid en klantgerichtheid. Onderzoek laat zien dat werkgevers juist 'harde kwaliteiten' als belastbaarheid en technische vaardigheden belangrijk vinden. Echter, de bijscholing op die punten schiet bij veertigplussers veelal tekort.⁶

¹ CBS (2018). Arbeidsparticipatie naar leeftijd en geslacht. Website: <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2018/07/arbeidsparticipatie-naar-leeftijd-en-geslacht#id=undefined>. CBS (2019). Statline Arbeidsdeelname; kerncijfers.

² CBS (2018). Arbeidsparticipatie naar leeftijd en geslacht.

³ Radar (2018). *Factsheet discriminatie en arbeid*, 5.

⁴ *Als het getij verloopt, verzet men de bakens*. (2011). Inaugurale rede prof. dr. B.I.J.M. Van der Heijden, Radboud Universiteit Nijmegen.

⁵ Ibid. 15.

⁶ Ibid. 17.

Interview met Greet Prins

‘Onze wetgeving is niet ingericht op vitale ouderen’

De Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) brengt dit najaar het rapport *Gelukkig worden we ouder* uit. In dit rapport zoekt de RVS naar antwoorden op de vraag hoe we beter kunnen omgaan met de steeds grotere groep fitte ouderen. We vroegen aan RVS-lid Greet Prins om alvast een tipje van de sluier op te lichten.

Door Esther Paul-Jonker

Wat was de aanleiding voor de RVS om met dit onderwerp aan de slag te gaan? | “In onze samenleving zal het aantal ouderen gigantisch gaan toenemen in de komende jaren. Daarbij stijgt de levensverwachting én de kwaliteit van leven blijft langer hoog bij ouderen. Dat betekent dat er een grote groep ouderen aan het ontstaan is, die nog langer en gezonder zal kunnen leven dan we nu gewend zijn. Weliswaar verschilt het per sociale groep, maar voor alle groepen geldt dat ze ouder worden en gezonder blijven. Het is niet voor niets dat we zeggen zestig is het nieuwe vijftig en zeventig het nieuwe zestig. Er is wetenschappelijk bewijs voor dat dat echt zo is.”

AUTEUR
Greet Prins is voorzitter van de Raad van Bestuur van Philadelphia Zorg. Daarnaast is ze lid van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving.

Waar gaan jullie in het rapport vooral op in? | “Allereerst willen we het gevoel van urgentie nog wat scherper neerzetten. Want die groeiende groep ouderen, daar zal heel de samenleving iets van gaan merken. Daar moeten we echt iets mee. En we merkten ook iets anders in de talloze gesprekken die we met ouderen, beleidsmakers en andere betrokkenen hebben gehad. Als we nu over ouderen spreken in de beleidswereld, dan gaat het vaak over de al eenzame en hulpbehoevende oudere. Onze blik is nog te veel alleen op die groep gericht. We krijgen echter een nieuwe groep ouderen, die weliswaar ouder maar nog lang niet eenzaam of hulpbehoevend is. Die staan juist nog volop in het leven. Deze nieuwe levensfase wordt ook wel de derde levensfase genoemd. Wij stellen voor dat de beleidsmakers maar ook de samenleving daar meer aandacht voor krijgen.”

Een nieuwe indeling in levensfasen, dat moet u even uitleggen | “Tot nog toe denken we vaak in drie levensfasen. Dat is tot zo’n 23 jaar de fase van leren, daarna van 23-65 jaar de fase van werken en na 65 jaar komt de fase van rusten. Maar in die laatste fase zouden we eigenlijk onderscheid moeten gaan maken tussen ouderen met wie het lichamenlijk echt slechter gaat en ouderen die nog volop aan het leven kunnen deelnemen. Weliswaar heeft iedere oudere last van beperkingen die het ouder worden met zich meebrengt, en die verschillen per persoon, maar het maakt echt uit voor de manier waarop je je leven beleeft of je 65 of, zeg, 85 bent. Er komt dus een nieuwe, derde levensfase bij, waarin je nog van alles kunt doen en nog van nut kunt zijn. En daarna volgt dan een vierde

levensfase van echte rust en bijna afscheid nemen van het leven. Ons advies willen we richten op die nieuwe derde levensfase.”

Waarom vindt u het belangrijk om die levensfase apart te nemen en daarover te adviseren? | “Omdat we echt te maken hebben met een nieuw fenomeen, waar onze wet- en regelgeving nog helemaal niet op is ingericht. We verplichten mensen bijvoorbeeld om te stoppen met werken, terwijl lang niet iedereen dat al wil. Of we verwachten mantelzorg en vrijwilligerswerk van een groep die veel liever op een andere manier nuttig zou zijn, bijvoorbeeld door langer te blijven werken.”

Maar vrijwilligerswerk en mantelzorg, dat zijn toch heel nuttige dingen die we als samenleving ook hard nodig hebben? | “Dat is ook zo, maar we geven ouderen op dit moment nog niet de kans om daar zelf keuzes in te maken. Ze zijn oud en daarmee tellen ze voor hun gevoel gelijk minder mee. Tegelijkertijd bestaan er wel degelijk verwachtingen van ze. Op basis van onze gesprekken met zowel ouderen als met wetenschappers zijn we tot de conclusie gekomen dat die nieuwe groep behoefte heeft aan drie dingen: autonomie, verbinding en het gevoel ertoe te doen. Die behoeften sluiten dus ook zeker wel aan bij wat er in de samenleving nodig is, alleen we bieden ouderen nu geen enkele keuze daarin. Sterker, de wet- en regelgeving zit hen regelmatig in de weg. Daarom zeggen we als RVS: doe die groep eerst recht door aan hen de

keuze te laten hoe ze die derde levensfase willen inrichten. En zorg ervoor dat wet- en regelgeving daarbij ondersteunt in plaats van in de weg zit.”

Die belemmerende wet- en regelgeving, kunt u daarvan een voorbeeld geven? | “Nu ja, ik schetste zojuist al dat diverse ouderen het echt als een verlies ervaren dat ze op een bepaald moment niet meer mógen werken. Je ziet ook dat velen dat creatief oplossen, bijvoorbeeld door zelfstandige te worden. Maar niet elk beroep leent zich daarvoor en ook niet iedereen wil doorgaan met werken. Zorg er daarom voor dat ouderen die dat willen ook door kunnen blijven werken, bijvoorbeeld met aangepaste werktijden omdat je als oudere minder snel herstelt. En laat ook ruimte aan mensen die wel willen stoppen, omdat ze een fysiek zwaar beroep hebben gehad en hard aan rust toe zijn.”

Knelt het ook op andere vlakken? “Zeker! Er zijn genoeg ouderen die heel graag samen willen wonen in een gezamenlijk wooncomplex (zelfstandig wonen en toch verbonden met anderen). Maar voordat je dat van de grond hebt, dan moet je op dit moment nog heel veel obstakels en barrières overwinnen. Er zijn inmiddels mooie voorbeelden van, maar het heeft de mensen veel tijd en moeite gekost om zover te komen. Ik vind het overigens wel een heel inspirende vorm van omgaan met het ouder worden. Natuurlijk past het niet bij iedereen, maar het kan een manier zijn om niet te vereenzamen en elkaar te helpen. Zo houden ouderen het gevoel

ertoe te doen en zijn ze verbonden met anderen. Dus laten we alsjeblieft alle wet- en regelgeving rond werken en wonen eens kritisch tegen het licht houden vanuit de vraag of ouderen ermee gediend zijn. Ik ben ervan overtuigd dat we dan veel tegenkomen waar de overheid een kans heeft om de autonomie, verbinding en het ertoe doen van ouderen te bevorderen.”

Wat zou de overheid nog meer kunnen doen, dan louter zorgen dat de wet- en regelgeving niet in de weg zit? | “Nou, als we zo ver zijn, dan is er al heel veel verbeterd, daar ben ik van overtuigd. Maar ik zie inderdaad nog veel meer mooie voorbeelden. Bijvoorbeeld wat wij noemen ‘gespikkeld wonen’. Dan wonen jongeren en ouderen in één complex en zijn ze elkaar tot hand en voet. De jongere kan de oudere helpen met heel praktische dingen die door het ouder worden lastiger zijn en de oudere geeft de jongere zijn tijd en levenservaring. Daar komen echt mooie dingen van. Ik zie ook gemeenten die heel proactief ouderen in die derde levensfase benaderen met de vraag hoe zij de vierde levensfase voor zich zien. Hoe willen ze fit blijven? Welke zorg zouden ze prettig vinden en waar? Er zijn ook gemeenten die allerlei vormen van ontmoeting en onderlinge verbinding stimuleren. We moeten in ieder geval zeker niet meer van ouderen gaan eisen en afdwingen, zo lang ze nog niet eens de gelegenheid hebben om zelf vorm te geven aan hun derde levensfase. Laat de overheid voorlopig vooral belemmeringen wegnemen en stimulators creëren.”

U zei aan het begin: de hele samenleving gaat iets van die groter wordende groep ouderen merken. Toch staat ouder worden nog heel ver van het bed van de jongere generaties. Wat hebben zij met elkaar te maken? “Je zult zien dat als er steeds meer ouderen blijven werken, dat dit invloed heeft op de werkvloer. De leeftijdsvariatie in teams zal toenemen. Daar moet overigens nog veel voor gebeuren, zodat ouderen gewaardeerd blijven om hun ervaring en arbeidskracht en niet alleen worden afgerekend op hun grotere behoefte aan rust. En als ouderen de kans krijgen zich steeds meer in gezamenlijke woonvormen te organiseren, dan zul je zien dat dit een positief effect heeft op de woningmarkt. Want alle eengezinswoningen die ouderen nu nog bezet houden, komen dan vrij voor de jongere generaties.”

Toch blijft ouder worden een ongemakkelijke zaak in een cultuur die jong en mooi als ideaal afschildert. “Dat is helemaal waar. Daar zie ik ook echt een uitdaging voor onze samenleving in de komende jaren. Het zou zo mooi zijn als we met elkaar weer leren om ouderen en ouderdom te waarderen. Dat het niet alleen een fase van verlies en teruggang is, maar ook een fase van verrijking en verdieping!”

En dan nu: de broederschap

Een jaar geleden verscheen het rapport *De juiste zorg op de juiste plek*. Hierin wordt een goede analyse gegeven van de situatie in de zorg. Conclusie: de gezondheid van Nederlanders kan zoveel beter. En: onze zorg is goed, maar moet zoveel beter. De basisgedachte 'van ziekte en zorg naar gezondheid en gedrag' wordt inmiddels breed erkend en wordt in het rapport verwoord: 'We denken te veel in termen van behandeling en zorg. We mogen veel meer denken in termen van gezondheid en welzijn. (...) Beter is daarom het functioneren van mensen en hun omgeving centraal te stellen. Niet alleen medisch, maar ook sociaal.' Gevolgd door een indrukwekkende opsomming van wat er allemaal moet veranderen. Echter, in het rapport wordt een heel belangrijke ontwikkeling overgeslagen: moderne *naoerzorg*, die zich organiseert in lokale bewonersinitiatieven. En dat is nu juist wat we nodig hebben in een zorgstelsel dat steeds meer onder druk komt te staan.

Door Jan Smelik

Schaalvergroting | Nederland heeft een rijke traditie in maatschappelijk initiatief, waarmee in het verleden veel sociale problemen zijn opgelost. Maar de tijden zijn veranderd: in de twintigste eeuw heeft de overheid de controle over de (semi-)publieke sector grotendeels overgenomen. Het lokale maatschappelijk initiatief is daarbij stukje bij beetje afgebroken. De oude zuilen verdwenen van lieverlee, kerken liepen leeg, woningbouw- en kruisverenigingen werden onpersoonlijke instanties, huisartsen klitten samen in gezondheidscentra, scholen fuseerden tot onherkenbare grote eenheden. De onderlinge waarborgmaatschappij van het Friese dorp Achlum heet nu Achmea en is de grootste verzekeraar van Nederland. De lokale coöperatieve spaarbanken van begin negentiende eeuw zijn nu verenigd in de Rabobank. Het zijn instituten geworden: groot en afstandelijk.

De overheid, met in haar kielzog de maatschappelijke instellingen, richt zich sterk op publieke waarden als gelijkheid, rechtvaardigheid, autonomie en (vooral de laatste tijd) doelmatigheid. De Belgische oud-premier Mark Eyskens betoogde al in 1999 dat de drie waarden van de Franse revolutie in verschillende perioden zouden worden gerealiseerd: de gelijkheid in de 19de eeuw, de vrijheid in de 20ste; de 21ste eeuw zou dan de eeuw van de broederschap moeten worden. Intussen zien we dat de eenzijdig gefocuste overheid geen antwoord meer heeft op de urgente vraagstukken van deze tijd, niet alleen in de zorg.

Noodzaak | De urgentie is hoog. Ons land staat voor een gigantische opgave: tot 2040 verdubbelt het aantal ouderen en het reguliere zorgsysteem is nu al overbelast. Er dreigt een groot tekort aan personeel in de zorg: in de komende jaren zijn 125.000 extra medewerkers nodig. Bovendien moet een steeds kleiner aantal mantelzorgers een steeds groter aantal ouderen 'bedienen'. Nu al hebben we een half miljoen structureel overbelaste mantelzorgers, met alle gevolgen van dien, waaronder toenemend ziekteverzuim. Oplossingen hiervoor, zoals ondersteuning bij zelfstandig wonen, zorg dichtbij en meer zelfregie met eHealth, worden volop onderzocht en 'gepilot', maar nog onvoldoende op schaal waargemaakt. Hoe gaan we voorkomen dat de zorg voor onze ouderen bezwijkt onder deze enorme demografische druk?

Daarnaast voldoet het zorgaanbod ook nu al kwalitatief niet meer. Diverse instanties hebben de laatste tijd gewezen op grote knelpunten in de zorg. Zo zegt de Nationale Ombudsman

AUTEUR

Jan Smelik is adviseur in de zorg. Hij is oprichter en bestuurslid van Austerlitz Zorgt en algemeen coördinator Nederland Zorgt Voor Elkaar, landelijk netwerk van bewonersinitiatieven in zorg en welzijn.

bijvoorbeeld in zijn rapport *Zorgen voor burgers* van mei 2018: “Het huidige zorgstelsel is ontworpen vanuit de verwachting dat instanties hierdoor meer vraaggericht, verantwoordelijker en efficiënter werken. Maar drie jaar na de transitie in het zorgdomein, ziet de ombudsman dat van deze ambitie nog te weinig terecht is gekomen. Instanties voeren ieder vanuit hun perspectief eigen regelingen uit en werken binnen hun eigen kaders. Doordat een overzicht van de gehele situatie van de burger ontbreekt, missen de betrokken instanties het gevoel van urgentie om de problemen integraal aan te pakken en op te lossen.”

Voor mensen die hun weg in het complexe zorgstelsel goed weten te vinden zijn de medische mogelijkheden nog steeds vrijwel onbeperkt en is de keuze voor gezondheid vaak vanzelfsprekend. Vooral laaggeletterden en kwetsbare mensen, die deze kennis niet hebben of onvoldoende digivaardig zijn, hebben last van een falend systeem van professionals die langs elkaar heen werken. Het Sociaal Cultureel Planbureau heeft het over ‘gedepriiveerden’, en telt er 680.000. Vandaar de terecht toenemende roep om aandacht voor persoonlijke veerkracht, meer inclusiviteit en de noodzaak om verdere tweedeling in de samenleving te voorkomen. En juist dáár springen bewoners voor elkaar in de bres.

Zorgzame gemeenschappen | Laten we hopen dat Eyskens gelijk krijgt en dat broederschap de herontdekte publieke waarde van de eenentwintigste eeuw wordt. Sommigen, zoals de Rotterdamse professor Jan Rotmans, spreken over een omwenteling die qua impact

In Limburg is een wegwijzer gemaakt over hoe gemeenten en bewonersinitiatieven met elkaar om kunnen gaan, met als titel ‘Uw initiatief past niet in ons kader! En wat doen we nu?’ Hierin staan tien punten aan de hand waarvan overheden met inwonersinitiatieven een dialoog kunnen voeren over draagvlak en verantwoording en tien punten over hoe bewonersinitiatieven betrokkenheid en draagvlak in de gemeenschap kunnen organiseren.

vergelijkbaar is met de industriële revolutie. De kern van de oplossing ligt volgens mij in het stimuleren en opnieuw waarderen van zorgzame gemeenschappen. In elk geval is nu al zichtbaar dat lokale bewonersinitiatieven als paddenstoelen uit de grond komen. Inmiddels zijn er in ons land ongeveer achthonderd zorginitiatieven. En jaarlijks komen er zo’n honderd bij. Actieve burgers nemen de regie terug over hun eigen leven en omgeving. Bewoners realiseren een zorghuis voor dementerende ouderen, organiseren vervoers- en klussendiensten, bouwen een ontmoetingsplek en stellen een wijkondersteuner aan die beschikbaar is voor alle vragen van bewoners. De basis is gemeenschapskracht: de positieve energie die vrijkomt als mensen elkaar helpen om hun doelen te bereiken door hun middelen te delen. Zo ontstaat er nieuwe samenhang: de wijk als nieuwe ‘zuil’, het verbindend element in onze maatschappij.

Het mes snijdt hierbij aan twee kanten: *naoerzorg* levert niet alleen een oplossing voor een falend zorgstelsel, maar geeft ook opnieuw betekenis aan het begrip ‘samenleven’. We zien in de

“De kern van de oplossing ligt in het stimuleren en waarderen van zorgzame gemeenschappen.”

blue zones, waar mensen extreem oud worden, dat mensen tot op zeer hoge leeftijd actief blijven in de maatschappij. Dit bieden bewonersinitiatieven ook. In mijn eigen woonplaats Austerlitz is ongeveer de helft van de zeventigplussers actief als vrijwilliger bij onze zorgcoöperatie. Ze rijden (nog oudere) dorpelingen naar de huisarts, verzorgen de administratie bij mensen die dat zelf niet meer kunnen en zijn ‘maatje’ voor mensen die eenzaam dreigen te worden.

Usual suspects? | Bewonersinitiatieven beginnen bijna allemaal bij enkele individuen die in hun eigen leefomgeving aan de slag gaan. Hun motieven worden door andere bewoners snel als legitiem gezien en ze hebben vaak grote netwerken, waardoor een initiatief snel kan bloeien en groeien. Op basis van één geslaagd voorbeeld kan olievlekwerking

ontstaan. Sommige critici doen voorkomen alsof initiatiefnemers allemaal hoogopgeleide blanke inwoners zijn die

De term Blue Zones is bedacht door de Amerikaan Dan Buettner. Hij bedoelt hiermee gebieden waar mensen in goede gezondheid bovengemiddeld oud worden. In verschillende delen van de wereld, zoals Griekenland, Sardinië, Okinawa en Costa Rica, onderzocht hij de leefgewoonten van ‘supersenioren’. Zijn conclusie is dat gezond oud worden alles te maken met dagelijkse gewoonten: veel groente eten, wandelen in de natuur, tuinieren, een praatje maken, een dutje doen en een glaasje wijn drinken, plus het elke dag opstaan met een doel: een zinvolle bijdrage leveren aan je omgeving. Dit wordt in Japan aangeduid met het woord ikigai. Volgens Buettner levert ikigai zeven extra levensjaren op.

In Rotterdam-West werkt Zorgvrijstaat aan zorgzame buurten. In een gebied met ruim 40.000 bewoners – met een grote diversiteit aan opleidingsniveau, inkomen, culturele achtergrond en gezondheidsvragen – ontwikkelen ze activiteiten en maken ze netwerken sterker. Ze organiseren voorzieningen en hulpmiddelen. Ze verbinden en versterken wat al gebeurt en waar nodig lopen ze de gaten dicht die de gemeente laat vallen of starten ze nieuwe initiatieven op. Van aanschuifmaaltijden tot wijkpsychiatrie en van de aanpak van armoede en schulden tot een Wmo-klusdienst. Ja, de initiatiefnemers zijn wit en hoogopgeleid. So what?

het met dit soort initiatieven voor hun eigen ‘soort’ goed voor elkaar hebben. Dat bestrijd ik; de ervaringen zijn anders. Ten eerste zijn de bestuurders, de mensen die met de professionals om tafel zitten weliswaar vaak hoogopgeleid, maar ze zetten zich in voor alle inwoners. Ten tweede zijn dit soort initiatieven beslist niet beperkt tot rijke wijken. Ook in de grote steden zijn zorginitiatieven talrijk.

Het gaat niet vanzelf | De impact van deze nieuwe sociale ordening waarin burgers initiatieven nemen wordt met de dag zichtbaarder. Veel maatschappelijke uitdagingen kunnen op zijn minst ten dele worden aangepakt door burgers zelf, dat bewijzen de koplopers, zoals Austerlitz Zorgt en Zorgcoöperatie Hoogeloon. Maar het gaat niet vanzelf. Vaak blijkt dat de dynamiek van burgerinitiatieven niet past bij de verticale beleidskokers van onze instituties.

Deze beweging van zorgcoöperaties kan alleen tot wasdom komen als we de barrières gezamenlijk doorbreken. Er is disruptie nodig en een beetje snel ook. Dit vraagt om een fundamentele paradigmaverschuiving van overheden en maatschappelijke instellingen, zeg maar onze systeemwereld: realiseer een nieuw evenwicht tussen de drie fundamentele publieke waarden vrijheid, gelijkheid en broederschap (dit kan overigens niet zonder compromissen) en keer terug van de heilloze weg van marktwerking, schaalvergroting en efficiëntie-denken in het publieke domein.

Terug naar het rapport *De juiste zorg op de juiste plek*. Waar het mis gaat in het rapport is dat het heil volledig van de professionele wereld wordt verwacht. Het woord bewonersinitiatief (of vergelijkbare termen) komt niet in het rapport voor. Dat is een gemiste kans, en nog wel één voor open doel.

‘Grijs is een mengsel van tegenstellingen...’

Als kind stond ik eens te kijken naar een schilderij van mijn vader. Het was een vierkant op zijn punt, onderin gevuld met oranje balkjes en bovenin met blauwe. Waar de balkjes elkaar raakten kleurden ze grijs. Er stond een, voor mij als kind, cryptische zin bij: “Grijs is een mengsel van tegenstellingen...” Mijn vader vertelde me dat de kleur grijs ontstaat wanneer je tegengestelde kleuren (zoals blauw en oranje) met elkaar mengt.

Het thema vergrijzing wordt regelmatig gekleurd door tegenstellingen. Oud en jong, arm en rijk, ziek en gezond, werkend en niet werkend. Achter die tegenstellingen hoor je van beide kanten geregeld wantrouwen en jaloezie: “Jullie hebben nog een fatsoenlijk pensioen”; “Ja, maar jullie hebben kunnen studeren en groeiden op in luxe”. En: “Baby-boomers hebben altijd de wind mee gehad”; “Hoe dan? De overheid kort nu alleen maar. Worden jullie eerst maar volwassen!”

Een laag dieper ontwaar ik existentiële vragen: “Ben jij er voor mij? Nu ik jong ben en onzeker over de toekomst?”; “Ben je er voor mij? Als ik oud ben en misschien wel ziek word?” Deze vragen worden luider nu de waarde van solidariteit, waarop ons collectieve stelsel van zorg, uitkeringen en pensioenen is gebouwd, afbrokkelt. Wie de ander is, is in ons collectieve stelsel moeilijk te zien. Geen idee voor wie ik mijn belasting betaal of voor wie ik mijn pensioengeld inleg. Dat ondermijnt de bereidheid eraan bij te dragen.

Ik pleit dan ook voor meer grijs in het debat. Niet letterlijk, maar in de zin dat de tegengestelden elkaar ontmoeten: in elkaars schoenen gaan staan en ervaren wat de (levens) vragen van de ander zijn. Laten we het collectieve weer persoonlijk maken. Dat gebeurt bijvoorbeeld in het broodfonds waarbij ikzelf ben aangesloten. We sparen niet alleen voor tijden van ziekte, maar we ontmoeten elkaar ook, zodat we weten met wie we solidair zijn. In die ontmoeting krijgt de ander kleur.

COLUMNIST Els Kooij is fractievoorzitter in de gemeente IJsselstein en in het dagelijks leven zelfstandig interim-directeur en coach in het onderwijs.

In gesprek met wethouders Alwin te Rietstap en Inge Jongman

De overheid gaat eenzaamheid niet oplossen

Een van de speerpunten van het manifest *Waardig ouder worden* is: zet alles op alles om eenzaamheid bij ouderen te voorkomen. De nationale discussie over dit manifest krijgt op verschillende plekken een lokaal staartje. We spraken ChristenUnie-wethouders Alwin te Rietstap uit plattelandsgemeente Hardenberg en Inge Jongman uit de stad Groningen over hun voornemen om eenzaamheid onder ouderen tegen te gaan. De overheid moet zich volgens hen bescheiden opstellen in de aanpak van eenzaamheid. Bewustwording onder burgers bevorderen is een belangrijke stap. En hoewel sociale netwerken op het platteland sterker zijn dan in de stad, kan eenzaamheid op het platteland des te schrijnender zijn.

Door Laurens Wijmenga en Lambert Pasterkamp

De eerste wethouder die we spreken is Alwin te Rietstap uit Hardenberg.

Bij het aantreden van het college kopte *De Stentor*: ‘Hardenbergs college bestrijdt vergrijzing.’ Waarom is vergrijzing eigenlijk een probleem? | “Vergrijzing is geen probleem, maar levert wel dilemma’s op. Kijk maar naar de nationale discussie over voltooid leven en waardig ouder worden. Ouderen voelen zich maar al te vaak overbodig of tot last voor de samenleving. Daar heeft het college van Hardenberg oog voor. Temeer daar Hardenberg langzaamaan vergrijst.

Tegelijkertijd willen we vooral het positieve van ouderdom benadrukken. De waarde van ouderen blijkt bijvoorbeeld bij de herdenking van de Tweede Wereldoorlog. Toen de zoon van de verzetsheld Frits de Zwerver op een school in Hardenberg zijn levensverhaal kwam vertellen, waren de jongeren vanaf de eerste minuut geboeid. Die levenservaring van ouderen mag op meer terreinen gaan meetellen. Laten we ze in de spotlights zetten!”

Ouderenbeleid gaat vaak over eenzaamheid. Speelt dat thema wel in een hechte plattelandsgemeente als Hardenberg? | “Die hechte gemeenschap is er: ‘noaberkracht’ noemen we dat hier in het Vechtdal. Maar het platteland heeft ook een andere kant. Wanneer iedereen elkaar kent kan het des te moeilijker zijn om eenzaamheid bespreekbaar te maken. Daardoor is er op het platteland veel verborgen eenzaamheid.

Daarbij is het onmogelijk om in alle kleine kernen van Hardenberg hetzelfde voorzieningenniveau in stand te houden. Kinderen trekken vaak weg naar de stad. En als een partner in een verzorgingstehuis komt, betekent dit al snel een grote reisafstand voor de ander. Bovendien is het openbaar vervoer minder goed ontwikkeld dan in stedelijk gebied. Dat vergroot de kans dat iemands netwerk op latere leeftijd uit elkaar valt.”

Hardenberg gaat een ouderenakkoord sluiten. Wat zal daar in staan? | “Zover zijn we nog niet. We gaan eerst de opgaven analyseren die gepaard gaan met ouderdom. Ook bekijken we welke maatschappelijke organisaties relevant zijn bij ouderenproblematiek en wat er allemaal al gebeurt. Vervolgens komen

PERSONALIA

Alwin te Rietstap is wethouder in de gemeente Hardenberg namens de ChristenUnie. Hij heeft onder meer gezondheid, zorg en Wmo in zijn portefeuille.

Inge Jongman is wethouder in de gemeente Groningen namens de ChristenUnie. Ze heeft onder meer zorg, welzijn en dorpenbeleid in haar portefeuille.

pas de oplossingen. Het akkoord moet een signaal en een startpunt zijn. We willen thema's zoals eenzaamheid op de agenda zetten en het gesprek daarover normaliseren. Daarnaast willen we juist ook de waarde van ouderen benadrukken. De rol die het manifest *Waardig ouder worden* heeft gespeeld is daarbij een goed voorbeeld: de nationale trend van het aantal euthanasiegevallen lijkt eindelijk te zijn omgebogen. Het aantal euthanasiegevallen daalde in 2018 voor het eerst. Als je de waarde van ouderdom erkent, maakt dat dus echt verschil. Daarbij is de rol van de overheid overigens bescheiden: we signaleren en regisseren.”

Hoe verhoudt dit akkoord zich tot het manifest *Waardig ouder worden*?

“Het akkoord is een lokale vertaling van het manifest. Ik maak daarbij bewust gebruik van dezelfde taal: daarmee laat ik zien waar het akkoord vandaan komt. Het is niet de bedoeling dat het akkoord de ChristenUnie slechts wordt ‘ge Gund’: het moet worden doorleefd door alle partijen. Bij de formatie heeft de ChristenUnie wel aangegeven dat een ChristenUnie-bestuurder dit thema moet trekken: dat ben ik dus geworden.”

Een uitgangspunt in de Wmo is dat eerst de eigen kracht en het sociale netwerk worden aangesproken, voordat een beroep wordt gedaan op de overheid. Wat mag de overheid verwachten van familieleden (mantelzorg), de kerk, burens (noaberschap) en vrijwilligers bij de ondersteuning van ouderen? | “Ouderenbeleid gaat

volgens dezelfde principes die gelden in het hele sociaal domein. Bij een signaal van eenzaamheid wordt eerst een beroep gedaan op de eigen kracht en het eigen netwerk van de oudere. Pas daarna komt de overheid in beeld. Dat is niet om burgers te pesten: als burgers er zelf of met hun netwerk uit komen is dat uiteindelijk op lange termijn een effectievere oplossing dan een interventie van de overheid.

De keerzijde van deze aanpak zie ik echter ook. Bij het bezoek van Wmo-consulenten stoppen sommige ouderen hun familiefoto's weg omdat ze denken dat ze anders geen zorg krijgen. Dat is echt niet nodig: de overheid blijft een schild voor de zwakken. Als er echt nood is neemt de overheid actie en mag dat best wat kosten.”

Hoe kan het sociale netwerk van ouderen worden versterkt? Kan de overheid dit wel? | “Nee, de overheid kan eenzaamheid niet oplossen. De gemeente moet daarom geen al te grote broek aantrekken. De overheid agendeert, legt verbindingen, brengt partijen bij elkaar en begeleidt de zoektocht naar oplossingen. Ze heeft dus een procesrol. Bewustwording van wat er is aan activiteiten, maatjesprojecten of ontmoetingsplekken is ook al een belangrijke stap. Als mensen de weg weten te vinden naar die voorzieningen, is dat winst. En mocht blijken dat een voorziening ontbreekt, bijvoorbeeld een ontmoetingsplek voor ouderen, dan kan de overheid daarvoor de portemonnee trekken. Maar sociale problematiek is uiteindelijk niet maakbaar met actieplannen.

Paul Schnabel, voorzitter van de

*“Als je de waarde van
ouderdom erkent, maakt
dat dus echt verschil.
Daarbij is de rol van de
overheid overigens
bescheiden: we signaleren
en regisseren.”*

Adviescommissie Voltooid Leven, heeft gezegd dat een gevoel van ‘voltooid leven’ kan samenhangen met eenzaamheid en beperkte sociale contacten. We moeten voorkomen dat het komt tot een doodswens. Dat moet lokaal gebeuren: lokaal wordt eenzaamheid immers concreet. Eenzaamheid gaat over onszelf en onze burens. Daarbij past ook een moreel beroep op de samenleving. Het is de taak van de overheid om mensen bewust te maken van de eenzaamheid in hun directe omgeving. We moeten meer om ons heen gaan kijken.”

De landelijke ChristenUnie vroeg in 2015 aandacht voor vrijwilligersnetwerken die zingevingsvragen van ouderen oppakken. Met elke euro die daarin wordt gestoken zou volgens een onderzoek 1,40-1,60 euro worden bespaard op zorgkosten. Gaan deze netwerken een plek krijgen in het ouderenbeleid? | “Dat zou goed kunnen. We zullen kerken en culturele instanties betrekken bij het ouderenakkoord. Cultuur kan namelijk ook een vorm zijn om zingevingsvragen bespreekbaar te maken.”

Naast de wethouder uit Hardenberg spreken we Inge Jongman, wethouder in de stad Groningen.

Op oudejaarsdag 2014 lanceerde u via Twitter een plan om burenb bezoeken verplicht te stellen. Dit naar aanleiding van een Groninger die drie jaar dood in huis lag. Zou een verplichting tot burenb bezoeken of mantelzorg helpen in de aanpak van eenzaamheid? Wat mag de overheid vragen van burenb of familie? | “De oproep was meer een hartenkreet dan een serieus beleidsvoorstel. Ik vroeg mij af: ‘Hoe kan zoiets gebeuren in een stad als Groningen?’

Wat mij trof was dat sommige mensen echt geen netwerk hebben. Maar er zijn wel altijd burenb, zelfs al woon je op een boerderij. Burenb kunnen minimaal altijd controleren of het licht bij de ander nog aan en uit gaat.

Dus ik deed vooral voor een moreel appel: ‘Denk om je naaste, let op je burenb’. Als ChristenUnie hebben we campagne gevoerd met de slogan ‘oog voor elkaar’. Bel even aan als je jouw burenb een tijdje niet hebt gezien. Kleine contactmomenten kunnen een groot verschil maken.

De overheid heeft daarbij slechts een beperkte rol in de zin dat je niet overal en altijd alles kunt signaleren. De WIJ-teams in Groningen vragen bij keukentafelgesprekken door als er signalen zijn van eenzaamheid. Maar de gemeente kan de eenzaamheid niet in haar eentje oplossen. De WIJ-teams komen bovendien pas in actie als mensen zich zelf melden. Er is veel schaamte over eenzaamheid; niemand steekt graag zijn vinger op met de melding “Ik ben eenzaam”. Gevoelens van eenzaamheid beperken zich ook niet tot één duidelijk

aanwijsbare groep: zowel ouderen als jongeren kunnen eenzaam zijn. We hebben elkaar dus hard nodig om eenzaamheid te signaleren en vervolgens ook iets aan te doen.

Overigens vind ik dat je ook een eigen verantwoordelijkheid hebt. Zorg dat je een netwerk opbouwt, zodat er mensen om je heen staan waar je bij het ouder worden een beroep op kunt doen. Daarbij zijn er altijd mensen die daar wegens een beperking niet goed toe in staat zijn. Die moet de overheid helpen bij het aangaan van sociale contacten.”

In het coalitieakkoord van Groningen is de intentie opgenomen om eenzaamheid onder ouderen (en jongeren) te verminderen. Waarom is eenzaamheid zo’n probleem in Groningen? Ziet u daarbij verschil tussen de stad Groningen en ‘de ommelanden’? | “In Groningen voelt 43% van de mensen zich eenzaam. Er zijn inderdaad flinke verschillen tussen de stad en de dorpen. In dorpen worden veel voorzieningen met een sociale functie, zoals de dorpshuizen en sportverenigingen, gedragen door bewoners. De overheidsbemoediging is daar minder maar het verschilt ook per dorp hoeveel mensen actief zijn voor de gemeenschap. Ook in de stad verschilt het. In de ene wijk zijn veel bewonersinitiatieven die zichzelf redden. Maar waar voorzieningen niet vanzelf tot stand komen, daar moet de overheid helpen om deze voorzieningen te creëren. Ontmoeting is namelijk cruciaal.

Eenzaamheid kan in dorpen echter wel sterker gevoeld worden. Vaak wonen mensen er lang op één plek. Als je niet

bent aangesloten bij lokale sociale netwerken, voel je al snel buitengesloten. En als iemand sociaal niet kan meekomen is het oordeel van de omgeving vaak hard.”

Wat betekent dat voor het ouderenbeleid? | “Ik ben pas recent gestart als dorpswethouder van Ten Boer. Dit dorp is (net als Haren) na de herindeling samengegaan als nieuwe gemeente Groningen. Ik heb daarom nog geen goed beeld van het lokale ouderenbeleid. Wel ben ik getroffen door de kracht van het maatschappelijk middenveld. Kortgeleden heb ik vrijwilligers uit Ten Boer en omstreken uitgenodigd om in de skybox naar FC Groningen te kijken. Als je hoort hoeveel mensen komen op de activiteiten die ze organiseren, dan zijn dat getallen waar we als Stadgers jaloers op kunnen zijn. Als één op de tien inwoners deelneemt aan een gezamenlijke maaltijd in Ten Post, is dat een geweldig resultaat.

U bent actief geweest bij Stichting Present. Wat kunnen we verwachten van vrijwilligersorganisaties in de aanpak van eenzaamheid (en wat niet)? | “Vrijwilligersorganisaties als Present zie ik als een laatste strohalm voor mensen zonder netwerk, geld of gezondheid. Zo was ik laatst via Present bij iemand die drie jaar geen bezoek had gehad en enorm blij was dat er eindelijk iemand langs kwam. Enerzijds schrik je van zo’n situatie, maar anderzijds maakt het ook dankbaar. Je maakt als vrijwilliger in die situaties echt het verschil!

Vrijwilligersorganisaties spelen op

deze manier een belangrijke aanvullende rol bij de aanpak van eenzaamheid. Hierbij denk ik aan ook sportverenigingen, culturele verenigingen en vrijwilligersorganisaties als Present. Maar los van organisaties: ik zie ook mensen die opstaan in hun eigen wijk en bijvoorbeeld zorgen voor vervoer van ouderen naar het winkelcentrum. Of gezamenlijk de schouders zetten onder het verwijderen van zwerfafval. En ook kerken zijn steeds meer gericht op het van betekenis zijn in de samenleving.

Vrijwilligers zijn wat mij betreft het goud van onze samenleving. We mogen enorm dankbaar zijn voor al die vrijwilligers die Nederland rijk is. En ik bespeur ook dat het aantal vrijwilligers toeneemt: mensen willen van betekenis zijn voor de ander en zoeken zingeving in vrijwilligerswerk. Ik zie allerlei mooie verbindingen ontstaan.”

In veel gemeenten zijn ontmoetingsplekken, zoals buurthuizen, wegbezuinigd. Welke rol spelen ontmoetingsplekken bij de aanpak van eenzaamheid? | “Ontmoeting willen we graag faciliteren, daar bezuinigen we als Gronings college zeker niet op. Een sterke samenleving is een samenleving met sociale cohesie. Kerken, bibliotheken, buurt- en dorpshuizen, sportverenigingen vervullen een belangrijke sociale functie. Onze WIJ-teams zijn zo verspreid dat er altijd eentje in de buurt is.

Daarnaast willen we ontmoeting in de openbare ruimte stimuleren door het plaatsen van bankjes, speeltuinen en voldoende openbaar groen. Groenvoorziening en bankjes nodigen bovendien uit

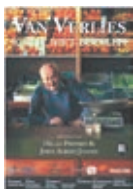
“Overigens vind ik dat je ook een eigen verantwoordelijkheid hebt. Zorg dat je een netwerk opbouwt, zodat er mensen om je heen staan waar je bij het ouder worden een beroep op kunt doen.”

tot beweging. Ook is het zaak om per wijk de samenstelling van de woningvoorraad onder de loep nemen. Het moet voor ouderen mogelijk worden om in de wijk te blijven wonen, zodat hun netwerken in stand blijven. Dat kan door het bouwen van verschillende soorten woningen, zoals gelijkvloerse huizen voor ouderen. Dit moet zijn weerslag krijgen in de prestatieafspraken die de gemeente maakt met woningbouwcorporaties. Maar ook het bouwen van meergeneratiewoningen; zodat oud en jong elkaar kunnen ontmoeten en helpen.

Ten slotte willen we de toegankelijkheid van de binnenstad voor ouderen

verbeteren door het waarborgen van de veiligheid, toegankelijkheid en uitstraling van de openbare ruimte. Dat betekent dat we de principes van stimuleren van ontmoeting, toegankelijkheid (minder “obstakels”, ruimte voor voetgangers en fietsers, vergroening en terugdringen geparkeerde auto’s leidend laten zijn. Er is sowieso al minder verkeersdruk omdat de bussen deels niet meer door het centrum en we venstertijden hebben voor bezorging. Zo verlagen we de drempel voor ouderen om de stap naar buiten te nemen en sociale contacten te onderhouden. Want de aanpak van eenzaamheid begint bij ontmoeting.”

Verdiepen.

KRO-NCRV | *Van verlies kun je niet betalen*
Uitzending 1 januari 2019 | 64 minuten

Deze indrukwekkende documentaire toont het dagelijks Leven van groenteman en tachtiger Adrie uit Vlissingen. Hij is nooit gestopt met werken maar moet uiteindelijk toegeven dat het werk in de groentewinkel hem te zwaar wordt. De winkel wordt gesloten.

www.waardigouderworden.nl | *Waardig ouder worden over een leefbare toekomst op onze planeet*

ChristenUnie, Omroep MAX en ouderenbond kbo-pcob kwamen in 2017 naar buiten met het manifest *Waardig ouder worden*. Met succes, want het maakt nu onderdeel uit van kabinetsbeleid. De website laat zien hoe het manifest geïmplementeerd wordt en welke stappen genomen worden om het beleid uit te voeren.

Regionale ontwikkelingen in het aantal potentiële helpers van oudere ouderen tussen 1975-2040

Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) & Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) 2018

Deze studie brengt in kaart hoe het potentieel aan mantelzorgers zich de komende decennia zal ontwikkelen in verschillende regio's. Volgens het onderzoek gaan de zuidelijke regio's van Nederland in de toekomst het grootste tekort aan mantelzorgers ervaren.

Rudi Westendorp en David van Bodegom | *Oud worden in de praktijk*
Amsterdam: uitgeverij Atlas Contact, 2015

Het kennisinstituut Leyden Academy on Vitality and Aging doet onderzoek naar gezond oud worden. Centraal uitgangspunt in hun onderzoek is dat de omgeving een sleutelrol speelt in het verouderingsproces. Dit boek bespreekt slimme interventies voor de dagelijkse omgeving.

Mirjam de Klerk, Debbie Verbeek-Oudijk, Inger Plaisier, Maaïke den Draak
Zorgen voor thuiswonende ouderen
Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2019

Over tien jaar zal Nederland ruim twee miljoen 75-plussers tellen. Wat betekent dit voor zorg en ondersteuning? Deze literatuurstudie is een kennissynthese over de zorg voor zelfstandig wonende 75-plussers, met aandacht voor knelpunten en toekomstige ontwikkelingen.

Boeken.

42 Een veenbrand blus je niet met wat spetters

Recensie: *Veenbrand*

44 Inhumane vluchtelingenbeleid

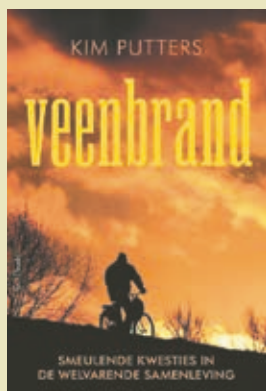
Recensie: *Niemand wil ze hebben*

46 Naar welk Nineve word je geroepen?

Recensie: *The Prodigal Prophet*

Een veenbrand blus je niet met wat spetters

Door Wouter Beekers

Kim Putters
Veenbrand. Smeulende kwesties in de welvarende samenleving
Amsterdam; Prometheus 2019
224 pagina's

Met onze koning is Kim Putters een van de weinigen die de politieke polen in ons land weet te verbinden. De directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau schoof geregeld aan bij de regeringsformatie. Sommige politici spraken zelfs hardop uit dat hun beleid de 'Putters-toets' moest kunnen doorstaan. Voor wie nu wil weten wat die 'Putterstoets' precies is, schreef de beste man een boek 'over smeulende kwesties in de welvarende samenleving'.

In *Veenbrand* bundelt Putters de columns die hij de afgelopen jaren schreef voor *Het Financieele Dagblad*. Hoewel het boek daarmee af en toe wat 'van de hak op de tak' is, vindt de lezer in de gekozen ordening, inleiding en slotwoord wel degelijk een grotere maatschappijanalyse van Putters.

Putters spreekt van nieuwe sociale kwesties, die de stabiliteit van ons land bedreigen. Hij benoemt er vier, die onderling samenhangen: (1) nieuwe sociale ongelijkheid; (2) een 'overfocus' op economische groei, die maatschappelijk onbehagen miskent; (3) de opgave je levenslang (professioneel en cultureel) flexibel op

te stellen; en (4) de toenemende afstand die veel burgers ervaren tot de democratische rechtsstaat. Putters is scherp in zijn analyses en gevoelig voor wat er speelt in de samenleving. Zo voorspelde hij als een van de weinigen de verkiezing van Donald Trump tot president van Amerika.

Wie wil slagen voor de Putterstoets komt met een samenhangende politieke visie, een samenhangend antwoord op de maatschappelijke kwesties van deze tijd. Er zijn politici met idealen nodig, die mensen hoop durven geven, aldus Putters. Wat dat betreft is het wel bijzonder dat ook de VVD van Mark Rutte zich ook aan deze Putterstoets wil onderwerpen.

De bestuurskundige benadrukt in een interview dat het aan de politiek is, en niet aan hem, om die antwoorden te vinden. Toch is het waardevol zijn boek ook te lezen als een zoektocht naar antwoorden. Want die geeft Putters zelf wel degelijk. Zo liep hij voorop in zijn pleidooi dat verduurzaming rekening dient te houden met nieuwe sociale ongelijkheid en de verschillende draagkracht van mensen. Hij geeft daarin ook een cultuurkritiek op het individualisme en pleit onomwonden voor meer fatsoen in de samenleving – een geluid dat menig christenpoliticus als muziek in de oren zal klinken.

Maar juist op dit punt is Putters ook kwetsbaar. Om het scherp te zeggen: zo sterk als hij is in zijn probleemanalyse, zo sterk schieten ook zijn antwoorden soms tekort. Heel nadrukkelijk schetst Putters het multiculturele drama – het sluimerende ‘etnisch conflict’ als ‘de grootste’ en ‘meest urgente’ sociale kwestie. Juist in dit verband gebruikte hij in zijn column van 29 september 2015 de term ‘veenbrand’, die hij tot titel van zijn boek koos. Maar in zijn antwoord op die

kwestie toont de voormalig PvdA-senator zich een klassieke sociaaldemocraat.

Hij verklaart de multiculturele kwestie weliswaar de meest urgente, maar hij pakt deze in de ordening van zijn boek niet beet als een van zijn vier grote thema's. Tussen de regels door relateert hij nogal eens. Zo kunnen mensen die naar de geschiedenis kijken, leren dat het vluchtelingenvraagstuk relatief is en dat integratie gewoon tijd vraagt.

Belangrijker: Putters is van mening dat de multiculturele kwestie ten diepste gaat over sociaaleconomische onzekerheid. Maatschappelijke afzondering en vervreemding zijn daar slechts een reactie op en kunnen met een robuust overheidsbeleid worden bestreden. Het gaat Putters dus om sociale zekerheid. Hij stelt zijn hoop op culturele vorming en pleit hartstochtelijk voor blijvende steun aan de kunst- en cultuursector. Soms hebben we gewoon een culturele verbinding nodig, een Eurovisie Songfestival bijvoorbeeld als we zicht op de Europese gezamenlijkheid verliezen.

Putters vraagt keer op keer aandacht voor de ‘afhakers’ in de samenleving. Ik probeer zijn boek dan even door de ogen van een ‘afhaker’ te lezen. En dan denk ik: neemt deze professor het maatschappelijk verlangen naar een serieus debat over de nationale gemeenschap, haar eigenheid en haar grenzen wel serieus?

Het is goed dat Putters ziet dat er een veenbrand woedt. Maar Putters weet vast ook: een veenbrand woedt niet aan de oppervlakte. Een veenbrand gaat diep. En als je slechts aan de oppervlakte blust, kan deze ondergronds snel om zich heen slaan.

Inhumaan vluchtelingenbeleid

Deborah Lassche, onderzoeker bij TNO Defense, Safety & Security

Linda Polman
Niemand wil ze hebben.
Europa en zijn vluchtelingen
Amsterdam: Uitgeverij
Jurgen Maas 2019
219 pagina's

Journaliste Linda Polman werd bekend door haar boek *De Crisiskaravaan* (2008), een verhaal over de keerzijde van het werk van internationale humanitaire hulporganisaties. Haar nieuwe boek *Niemand wil ze hebben* blijkt eveneens een krachtige eyeopener: het trekt een parallel tussen hoe Europa omging met de Joodse vluchtelingen voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog en hoe Europa nu omgaat met vluchtelingen. Er blijkt verrassend weinig nieuws onder de zon, ondanks het VN-vluchtelingenverdrag van 1951 en de belofte 'nooit meer'.

Niemand wil ze hebben begint in de zomer van 1938 in het Franse Evian, bij de eerste internationale conferentie over een vluchtelingen crisis in Europa. Het aantal Joden dat het gelukt was om nazi-Duitsland en Oostenrijk te ontvluchten was exponentieel gestegen, maar er waren niet genoeg opvangplaatsen. De top in Evian was bedoeld om dit probleem op te lossen, maar leverde slechts de spot van nazi-Duitsland op: uiteindelijk bleek bijna niemand bereid de Joden op te vangen. Een sterk sentiment van 'niet in mijn achtertuin' overheerst:

vergelijkbaar met problemen rondom herverdeling nu. Ook andere aangevoerde redenen klinken bekend: Joden zouden een gevaar vormen voor de samenleving door hun afwijkende normen en waarden, er zouden zich criminelen en onruststokers tussen de vluchtelingen bevinden, ze zouden banen inpikken, en geld en middelen die nodig waren voor de eigen bevolking. Het toelaten van enkelen zou al snel een aanzuigende werking hebben. Ziehier de argumenten van toen, die bijna één-op-één te vertalen zijn naar nu. Zelfs het fenomeen van bootvluchtelingen is niet nieuw: in mei 1939 vertrok uit Hamburg het Duitse passagierschip de *St. Louis*, vol met Joodse vluchtelingen, op zoek naar onderdak op het Amerikaanse continent. Maar de reis eindigde na 16.000 kilometer uiteindelijk in België: niemand wilde ze hebben.

Na de Tweede Wereldoorlog werd in 1951 het VN-Vluchtelingenverdrag gesloten. 'Nooit meer', was de boodschap. In de rest van haar boek toetst Polman dit voornemen aan de hand van het Europese vluchtelingenbeleid tijdens de Koude Oorlog, de jaren '90 (met zijn vredesmissies) en de Europese reactie op de huidige vluchtelingen crisis. De conclusie is helaas niet mals: nog steeds wil niemand ze hebben.

Polman doet waar ze ook goed in was bij *De Crisiskaravaan*: de lezer leert hoe redelijk klinkende argumenten en besluiten kunnen leiden tot inhumain beleid. Daarmee heeft ze een lezenswaardig boek geschreven voor iedereen die zich interesseert voor de huidige vluchtelingen crisis. Veelgebruikte termen en begrippen worden toegelicht, zoals IDP, non-refoulement en 'safe havens'. Aangevuld met een begrippenlijst

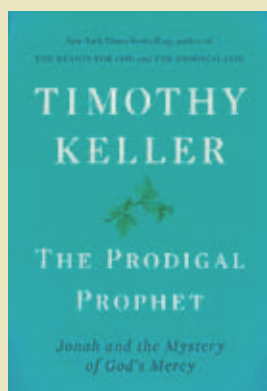
achterin ('Vluchtelingen-speak en modern immigratie-idioom') biedt het boek zo ook de minder ingevoerde lezer de nodige houvast en achtergrondkennis in het hedendaagse vluchtelingendebat.

Het is een boek met een boodschap, inclusief de daarbij horende activistische ondertoon. Dat is niet erg, maar soms krijg je het gevoel dat gebeurtenissen te eenzijdig worden belicht. Zo is de Europese Unie vaak de boosdoener, maar zij trekt niet als enige aan de touwtjes. Een bredere analyse van oorzaak en gevolg is dan prettig. Daarnaast voelt het als oordelen met de kennis van achteraf en dit is al te gemakkelijk. Dit hangt samen met een ander punt: soms valt de opeenstapeling van catastrofe en ellende wel emotioneel zwaar. Gaat nu werkelijk alles fout? Dit mag op zich geen argument zijn, maar het zou de leesbaarheid ten goede komen als er ook af en toe wordt vermeld wat er wel goed gaat. Gelukkig geeft Polman in het laatste hoofdstuk een paar adviezen over wat er anders kan, zoals: behandel vluchtelingen niet als (ongewenste) migranten en noem ze ook niet zo; doe niet mee aan het zaaien van angst; en wees reëel over aantallen.

Polmans boek is een krachtige en indringende reflectie op het Europese vluchtelingenbeleid, die ook de ChristenUnie tot zich zou moeten nemen. Het is de taak van christelijke politici om recht te doen in deze wereld, om vrede te brengen en barmhartigheid te tonen, ook buiten de grenzen van onze Nederlandse staat. Dit boek toont aan dat we hierin als Europa, en dus ook als Nederland, tekortschieten. Het is te hopen dat de politiek en onze bestuurders leren van de geschiedenislessen en inzichten die mensen zoals Polman ons aanreiken.

Naar welk Nineve word je geroepen?

Door Dico Baars, theoloog en fractievoorzitter ChristenUnie Vijfheerenlanden

Tim Keller
The Prodigal Prophet.
Jonah and the Mystery
of God's Mercy
New York: Viking 2019
272 pagina's

In het politieke debat staan 'wij' vaak tegenover 'zij'. De buitenlander staat tegenover de Nederlander. De elite tegenover het volk. De progressief tegenover de conservatief. Hoe nemen christenen positie in het gepolariseerde politieke debat? Voorganger en auteur Tim Keller schreef op basis van het verhaal van de Oudtestamentische profeet Jona een eigentijds boek met scherpe inzichten over dit thema. Wat kunnen ChristenUnie-politici leren van Kellers *The Prodigal Prophet*?

Het verhaal van Jona levert voor moderne lezers nogal wat vragen op. Dat is begrijpelijk. Hoe vaak lezen we een verhaal van een man die opgeslokt wordt door een grote vis en na enige tijd weer wordt uitgespuugd? Tim Keller, die overigens geen problemen heeft met een letterlijke lezing van het verhaal, roept ons op om ons niet te laten afleiden door de dramatische elementen, maar de focus op de boodschap van het verhaal te houden.

Het verhaal van de profeet Jona laat volgens hem zien hoe christenen, als we de genade van God echt begrijpen, naar plekken worden gestuurd waar we liever niet

willen zijn. Hoe we opgeroepen worden om naar mensen om te zien die we liever links zouden willen laten liggen. In *The Prodigal Prophet* houdt Keller christenen, persoonlijk en collectief, een spiegel voor: Gods genade geldt voor alle mensen en daarom doet het ertoe hoe we anderen behandelen, juist als ze fundamenteel van ons verschillen. Christelijke politici zouden daarom niet in de val van Jona moeten trappen, maar zich moeten afvragen naar welk Nineve zij geroepen worden.

Dit klinkt eenvoudiger dan het is. Tim Keller schildert Jona af als een doorgewinterde patriot en partijdige nationalist. Het gedrag van Jona is niet geworteld in zijn relatie met God, maar in zijn ras. Daarom kiest Jona, als het erop aankomt, er niet voor om loyaal te zijn aan het Woord van God, maar aan zijn eigen volk. God wordt hier een middel om een eigen doel te bereiken. Herkenbaar? Keller ontrafelt het menselijk probleem achter onze culturele worsteling en geeft de lezer daardoor de ruimte om niet alleen kritisch naar de cultuur, maar vooral ook kritisch naar zichzelf te kijken. Keller schrijft niet over specifieke politieke partijen, kerken of (religieuze) leiders, maar over menselijk gedrag van alle tijden en plaatsen.

Toch wijst Keller de inzet (en liefde) van christenen voor hun samenleving niet af. Een van de tegenstellingen in onze samenleving is dat alle moraliteit relatief is, terwijl tegelijkertijd wel moreel gedrag verwacht wordt. Met andere woorden: het is een cultureel gegeven dat iedereen zijn of haar eigen normen en waarden zou mogen bepalen. Tegelijk verlangen we naar een gedeeld kader van rechtvaardigheid, gelijke kansen en zorg voor de

kwetsbaren. We preken zelfontplooiing, maar verlangen naar zelfopoffering.

Juist christenen kunnen (in alle afhankelijkheid) deze tegenstelling overbruggen. Het Evangelie spreekt namelijk zowel over zelfopoffering (kruis van Christus) als over hoop (de opstanding van Christus). Dat is reden voor Keller om stelling te nemen: hoe meer christenen zich laten leiden door dit Evangelie en daardoor leren hun naaste lief te hebben, hoe sterker de samenleving kan zijn.

Moeten christenen hier wel aan beginnen? Keller laat ons niet makkelijk gaan. Christenen die alle politieke discussies en betrokkenheid vermijden geven daarmee hun stem aan de status quo, zo zegt hij: 'So to not be political is to be political'. Keller laat er geen misverstand over bestaan: in een tijd waarin verdeeldheid groeit, worden christenen geroepen om, gedreven door Gods liefde voor alle mensen, het 'wij' achter te laten en naar 'zij' toe te gaan.

Kortom: ChristenUnie-politici hebben met *The Prodigal Prophet* van Tim Keller een theologisch antwoord op de vraag wat de waarde is van een christelijk geluid in het politieke debat van vandaag. Het boek geeft niet een progressief of conservatief, maar een christelijk antwoord op polarisatie en verdeeldheid. In een tijd, waarin politici de christelijke traditie zich zomaar toe-eigenen, is dat geen overbodige luxe.

Gesignaleerd.

Govert Buijs

Waarom werken we zo hard? Op weg naar een economie van de vreugde
Amsterdam: Boom uitgevers 2019 | 160 pagina's

Waarom is de economie op aarde? Waarom werken we niet slechts vijftien uur, zoals ooit econoom Keynes voorspelde? Over de economie zijn we veelal kritisch, we ervaren momenteel vooral de negatieve consequenties. De christelijke politiek-filosoof beoogt in dit essay een ander, meer vreugdevol perspectief op economie en werk te ontwikkelen.

Arjen Siegman (red.)

Het midden. De middenklasse als morele kern van de samenleving
Uitgave Wetenschappelijk Instituut van het CDA 2019 | 140 pagina's

Zonder middenklasse geen stabiele samenleving. Dat concluderen economen, politici en journalisten. De middenklasse neemt in omvang toe, maar voelt zich ondertussen steeds meer onder druk staan. Discussies over globalisering, technologie, klimaatverandering en migratie lijken de burgerlijke waarden te vergeten die tot welvaart hebben geleid. Deze bundel doet verslag vanuit vier Europese landen: Italië, Duitsland, Nederland en Bulgarije.

Daniël Boomsma, Teun Dekker, Abele Kamminga en Anne-Lotte Masson
Burgerschap: een sociaal-liberale visie

Uitgave Wetenschappelijk Instituut D66 2019 | 64 pagina's

'Burgerschap' is een sleutelwoord van onze tijd, de oplossing voor problemen met sociale cohesie. Maar is dat wel zo? Dit essay presenteert een sociaal-liberale opvatting van burgerschap en stelt de vraag wat burgers bindt en hen tot een gemeenschap maakt. 'Wederkerigheid' staat centraal in het betoog, evenals de ruimte om elkaar in vrijheid te laten leven.

Dave Bookless

Het groene hart van het geloof. Zorg voor Gods wereld
Amsterdam: Buijten & Schipperheijn 2019

Zorg voor de schepping hoort bij het leven met God en raakt de kern van het christelijk geloof. Dit boek benadert problemen met klimaat en milieu vanuit het hart van het evangelie. De theoloog combineert reflectie met praktijkkennis. Zijn ethische visie schetst hij vanuit tal van Bijbelpassages.

Edith Schouten
Zoveel liefde. Historische roman over Betsy Groen van Prinsterer
Franeker: Uitgeverij Van Wijnen 2018 | 448 pagina's

Een biografische roman over Elisabeth (Betsy) Maria Magdalena Groen van Prinsterer-Van der Hoop (1807-1879), echtgenote van Guillaume Groen van Prinsterer. Een verhaal over haar sociaal bewogen en maatschappelijk betrokken leven.

Carl Schmidt
Het begrip politiek
Amsterdam: Boom klassiek 2019 | 208 pagina's

Dit boek van de omstreden denker is een heruitgave. Schmidt bekritiseert liberale krachten die politiek handelen en politieke strijd willen vervangen voor economische concurrentie. Voor Schmidt horen strijd, conflict en vijand bij politiek. Schmidt-kenner Theo de Wit heeft deze heruitgave voorzien van een afsluitend essay.

Elco Brinkman
Bouwen en bewaren. Memoires
Amsterdam: Prometheus 2019 | 480 pagina's

De bekende CDA-politicus en bestuurder blikt terug op zijn politieke en bestuurlijke carrière. Brinkman was onder meer minister in de kabinetten Lubbers, fractievoorzitter in de Tweede Kamer en fractievoorzitter in de Eerste Kamer. Dit boek is een beeldrijk verhaal, ironisch en openhartig over zijn boeiende leven rondom de macht.

Henk Bouwmans
Valkuilen voor wethouders
Den Haag: Boom bestuurskunde 2019 | 226 pagina's

Dit is een boek over valpartijen van wethouders in recente college- en raadsperiodes. De auteur reflecteert op de falende bestuursstijl van wethouders, op integriteitskwesties en de manier waarop wethouders projecten uitvoeren. Ook gaat het boek in op fragmentering en politisering van het lokale politieke landschap.

Actueel.

52 Lokaal cultuurbeleid

Door Addy Plieger

59 Alleen maar verliezers

Column door Wouter Beekers

60 Niet langer vanzelfsprekend, maar zeker niet onmogelijk

Door Annika van de Belt en Annemarie de Bruin

64 Vaccinatie, het sjibbolet van onze tijd

Door Wouter Jan van den Berg

68 Ja/ maar: Acceptatieplicht bijzonder onderwijs

Door Bram Rebergen en Mentko Nap

A large crowd of people is gathered under a blue tent at an outdoor event. The tent's structure is visible, and the scene is brightly lit, suggesting a sunny day. The people are dressed in casual summer attire, and the overall atmosphere appears to be that of a festival or a public gathering.

Lokaal cultuurbeleid

Het gaat vaak om miljoenen. Dikwijls ook nog eens gevolgd door overschrijdingen. Want dan blijkt de bouw van dat iconische theater of dat op-de-kaart-zettende evenement toch duurder dan begroot. Wil je als stad een beetje meetellen, dan moet je toch investeren in cultuur? Maar hoe dan? Voor raadsleden zijn cultuurdossiers vaak hoofdpijndossiers. Daarom een kleine zoektocht naar de waarde en de grenzen van lokaal cultuurbeleid.

Door Addy Plieger

Stad in de spotlights | De stem van de ChristenUnie in Leeuwarden gaf vijf jaar geleden de doorslag om Leeuwarden verkiesbaar te stellen voor Culturele Hoofdstad 2018. Fractie-voorzitter Frits Rijpma is hier trots op. Een belangrijk argument voor de fractie was het economisch gewin. En daarin is Leeuwarden geslaagd. De economische opbrengsten bleken zelfs hoger dan de beoogde tachtig miljoen euro die de titel op moest leveren. De fractie van de ChristenUnie wil daarom nu in de Culturele-Hoofdstad-stand blijven: cultuur is belangrijk, voor de leefbaarheid, voor de aantrekkelijkheid van de provincie Friesland en voor de onderlinge verbondenheid. Dat kost geld en mag geld kosten, meldt de fractie op haar website.

Dat de indrukwekkende stoet 'Reuzen van Royal de Luxe' toch wat duurder werd dan voorzien, waardoor de gemeente Leeuwarden zich genoodzaakt zag vier miljoen euro bij te lappen, was voor de ChristenUnie geen probleem. "Gaandeweg het proces bleek het succes overweldigend. Dan komt de koopman in mij naar boven. Ik zie een enorme kans om onze stad te vermarkten, free publicity. Hoe mooi is dat!", zegt Rijpma enthousiast. Tegelijk is de fractie kritisch als het gaat om andere cultuuruitgaven. Rijpma over de uitgangspunten: "De gebruiker betaalt, duidelijke budgetten en op is op." De ChristenUnie eiste dan ook van het verliesgevend cultureel centrum Neushoorn een sluitende realistische begroting en wilde niet zonder meer drie ton beschikbaar stellen.

Kosten versus baten. Dat is, zeker op papier, de manier waarop politici vaak naar cultuur kijken. Investeren in wegen of schoolgebouwen gaat hen makkelijker af. Daarvan is het algemeen nut wel bewezen. Maar geld steken in cultuur? De angst om daarmee slechts een beperkt deel van de inwoners, of alleen hoger opgeleiden, te bedienen doet raadsleden regelmatig huiverig zoeken naar argumenten om het trekken van de gemeentelijke portemonnee voor cultuur te verantwoorden. Want wat zijn dan die baten? Wat levert cultuur nou eigenlijk op?

Aantrekkelijke stad | Een argument dat regelmatig in raadszalen klinkt, is om met investeringen in cultuur de aantrekkelijkheid van de stad te vergroten. Tegenwoordig is voor potentiële inwoners niet hun werkplaats doorslaggevend maar kiezen mensen vooral een woonplaats waar de kwaliteit van de woonomgeving hoog is. Onderzoek toont aan dat cultuur een prominente rol speelt in de concurrentiepositie van steden.

AUTEUR
Addy Plieger is adviseur bij de Bestuurdersvereniging van de ChristenUnie

Steden met een groot en gevarieerd aanbod aan cultuur zijn populaire woonsteden.¹ Dit geldt vooral voor hoogopgeleide, creatieve mensen en mensen uit hogere inkomensgroepen. Een toename van deze groepen leidt, door het stimuleren van werkgelegenheid in andere sectoren, tot groei van werkgelegenheid in het algemeen. Leeuwarder Frits Rijpma beaamt dat. “Cultuur hoort als lucht en zuurstof bij de infrastructuur van de stad. De aandacht voor Leeuwarden als Culturele Hoofdstad 2018 heeft onze stad van onbetekenend provinciestadje veranderd in een aantrekkelijke vestigingsstad.”

Maatschappelijke baten | In Utrecht deed men onderzoek naar de maatschappelijke baten van het stedelijke culturele aanbod. De conclusie was dat tegenover € 37,1 miljoen aan gemeentelijke subsidies aan de culturele instellingen er een jaarlijkse welvaartswinst van € 44,6 miljoen staat. Een maatschappelijk rendement van rond de twintig procent. “Daarmee zijn de uitgaven van de gemeente Utrecht aan kunst en cultuur maatschappelijk te rechtvaardigen”, concluderen de onderzoekers.²

Voor deze analyse gebruikten de onderzoekers een breed welvaartsbegrip. Niet alleen werd gekeken naar financiële baten, zoals de bestedingen van bezoekers die op de culturele instellingen afkomen, maar ook naar het genot dat de bewoners van de stad aan het culturele aanbod ontnemen en de sociale effecten daarvan. Marlet stelt in zijn eerdere rapport *De waarde van cultuur in cijfers*, dat cultuur een positief effect heeft op gezondheid, leefbaarheid en op productiviteit.³

Dit is wel een punt van discussie. De onderbouwing van onderzoek om de sociale waarde van cultuur te kunnen vertalen in een jaarlijkse welvaartswinst is te mager, vindt Wim Derksen, socioloog en hoogleraar bestuurskunde. Hij merkt daarbij op: “Economisten hebben vaak de neiging om overheidsingrijpen alleen gelegitimeerd te achten als onze welvaart daardoor toeneemt. Ondanks het feit dat daarbij wordt uitgegaan van een breed welvaartsbegrip wordt die waarde van welvaart door economen bij voorkeur in geld uitgedrukt. Maar zou het niet waar kunnen zijn dat we op die manier aan de essentie van de taak van de overheid voorbij gaan: het verbeteren van de samenleving ook als we die verbetering niet in geld kunnen of willen uitdrukken.”⁴

Rentmeesterschap | Zoals eerder gezegd, raadsleden hebben de neiging om vooral te zoeken naar een verantwoord evenwicht tussen kosten en baten. Daar is niks mis mee. In hun kaderstellende en controlerende rol moeten ze zich immers bezighouden met de vraag wat een investering gaat opbrengen en of dat verantwoord is. Daarom hebben raadsleden van de ChristenUnie, die rentmeesterschap hoog in het vaandel hebben, soms moeite met het financieren van culturele voorzieningen of evenementen waarvan het duidelijk is dat deze financieel niet rendabel te exploiteren zijn. Maar er speelt meer.

Onlangs promoveerde Anne Schipper aan de Vrije Universiteit met het proefschrift *Rijnsdorp, calvinisme en cultuur*. Schipper deed onderzoek naar gereformeerd schrijver en criticus Cornelis

Rijnsdorp (1894-1982), die jarenlang gereformeerden wilde interesseren voor kunst maar vastliep op hun anticulturele houding. Volgens Schipper kwam dit doordat het calvinisme in Nederland vermengd geraakt is met de wereldmijdende trekken van de dopersen en de puriteinen. Schipper verbaast zich erover dat gereformeerden daarmee geen gehoor geven de cultuuropdracht die zij elke zondag van de preekstoel horen: het bouwen en bewaren van de aarde. Volgens Schipper roept de Bijbel de mens op God te eren in de kunst, bijvoorbeeld in psalm 33 vers 2: heft vrolijk aan, wijdt Hem uw kunst.⁵

De kritische houding ten opzichte van kunst en cultuur is soms ook christenpolitici niet vreemd. Dat je als overheid maatschappelijke- en zorgvoorzieningen financiert is logisch, maar is het overeind houden van culturele instellingen een net zo belangrijke overheidstaak? “Nee”, zei André Rouvoet in zijn boek *Reformatrische staatsvisie*. In dit boek beschreef hij de kerntaken (of eigenlijke taken) van de overheid. Cultuur noemde hij een oneigenlijke taak waarvan de overheid haar bemoeienissen en intensiteit moet heroverwegen.⁶

“Ja”, zegt Arie Lengkeek. “Cultuur is een maatschappelijk goed en inderdaad, daar moeten jij en ik voor betalen.” Lengkeek werkt in Rotterdam als zelfstandig programmeur op het snijvlak van stadsontwikkeling en cultuur. Hij hekelt het denken over cultuur als verdienmiddel. “Als je cultuur benadert vanuit een kosten-batenanalyse of als concurrerend beleidsterrein voor citymarketing dan wordt het een neoliberale instrument.” Hij wijst op de waarde die cultuur in zichzelf heeft. “Cultuur is levend en

vanuit zichzelf educatief.”

Deze invalshoek sluit mooi aan bij wat het verkiezingsprogramma van de ChristenUnie over cultuur zegt: “Kunst en cultuur horen bij ons menszijn en zijn waardevol voor een open en bloeiende samenleving. Kunst kan het leven verrijken, mensen bij elkaar brengen en nieuwe inzichten geven, zowel in het mooie als in het lijden. Onze cultuur kent een rijke geschiedenis en is drager van onze identiteit. Kunst en cultuur zijn daarmee primair van en voor de samenleving.” Betekent die laatste zin vervolgens dat de overheid zich op het gebied van cultuur afzijdig moet houden? Carla Dik, naast Tweede Kamerlid ook kunsthistorica, zegt hierover: “Kunst kun je als overheid niet van bovenaf opleggen. Kunst en cultuur zijn namelijk een essentieel onderdeel van ons mens-zijn.” Desondanks kan volgens Dik de culturele sector niet zonder bemoeienis van de overheid. Niet alleen heeft de overheid een rol als opdrachtgever en subsidieverstrekker, maar de overheid is er ook om cultuur en inwoners te verbinden, om de brugfunctie van cultuur in de samenleving te versterken. Mede daarom wijst zij op het belang van een zo’n breed mogelijke toegankelijkheid van cultuur en cultuureducatie in al zijn diversiteit.

Top versus breedte | In lijn hiermee is te verwachten dat lokale ChristenUniefracties zich vooral richten op cultuur in de breedte: muzieklessen, amateurkunst, talentontwikkeling, bereikbare en betaalbare cultuureducatie voor iedereen. Dat is verantwoord investeren. Dat liever dan miljoenen steken in cultuurvoorzieningen voor de elite, toch? Roelie

*“Als je cultuur benadert
vanuit citymarketing
wordt het een neoliberaal
instrument.”*

Bosch, voormalig fractievoorzitter van de ChristenUnie in Almere: “Wij gaan als gemeenteraad over het lokale huishoudboekje. De ChristenUnie in Almere zet dus vooral in op het ondersteunen van kleinschalige projecten en niet van dure, grote projecten.”

Maar zeggen we met de focus op cultuur in de breedte dat topcultuur zichzelf maar moet bedruipen en dat talentontwikkeling leuk is maar moet stoppen als het de ‘gemiddeldheid’ overstijgt en dat het dan maar aan markt en commercie moet worden overgelaten? Carla Dik waarschuwt voor het gevolg van commercialisering van cultuur: “Dat leidt tot versraling van het culturele aanbod. De ‘André Rieus’ zullen wel overeind blijven maar het bijzondere, vernieuwende aanbod zal verdwijnen. De overheid mag

de intrinsieke en artistieke waarde van kunst en cultuur niet uit het oog verliezen. Wel moeten kunstenaars nadenken over de betekenis van hun werk voor de samenleving. Die interactie maakt het waardevol. Dat mag zeker een eis zijn bij subsidieverstrekking.” En hoewel de overheid zich niet moet mengen in de relatie tussen kunst en publiek, mogen raadsleden van de ChristenUnie zeker kritisch zijn als (publiek betaalde) kunst in de openbare ruimte botst met godsdienstige of ethische grenzen.

Zoals eerder gezegd willen gemeenten met investeringen in topcultuur regelmatig vooral zichzelf op de kaart zetten. “We moeten cultuurstad van het oosten worden of blijven”, klinkt het dan. Carla Dik moedigt gemeenten aan juist over hun gemeentegrens heen te kijken door het

cultuurbeleid regionaal af te stemmen. Zo blijft het mogelijk een breed, divers cultureel aanbod in stand te houden.

Arie Lengkeek hamert bij het maken van cultuurkeuzes op toegankelijkheid van cultuur, letterlijk en figuurlijk. En niet eenmalig, maar algemeen. “Als je dat goed doet, ja, ook het ontwikkelen van een cultuurgebouw bijvoorbeeld, dan wordt het een huis. Een huis waar iedereen in en uit loopt en waar kinderen die nauwelijks een horizon kennen, ervaren dat hun wereld steeds groter wordt.”

Als sprekend voorbeeld noemt Lengkeek het publiek cultureel centrum le Centquatre in Parijs. “Een prachtig gebouw in een achterstandswijk dat enerzijds een podium biedt aan topcultuur maar anderzijds volledig toegankelijk is voor iedereen. Gratis. Oefenen, luisteren, meedoen, alles kan. Stevig gefinancierd door publieke middelen maar van onbetaalbare waarde omdat het elke bezoeker optilt naar een andere wereld waar de muur tussen publiek en kunstenaar volledig is verdwenen.”

Tot slot | Een evenwichtig cultuuraanbod, vanaf de brede basis van toegankelijke cultuureducatie tot het topsegment, vergroot de aantrekkelijkheid van de stad en daarmee het vestigingsklimaat. Toch is het gevaarlijk om als raadslid alleen de kosten-baten-thermometer in kunst en cultuurprojecten steken. Dat degradeert cultuur tot een neoliberale instrument, tot een middel in plaats van een doel. Cultuur heeft meer te bieden dan alleen dat. Het versterkt gemeenschappen en heeft maatschappelijke waarde. Zeker als raadsleden niet alleen de toegankelijkheid, zowel letterlijk als figuurlijk, bij beslissingen

op cultuurgebied in het vizier hebben.

Misschien is het juist als christen goed om te wijzen op de onbetaalbare waarde van cultuur in zichzelf, een waarde die niet van bovenaf door de overheid of door wie dan ook is op te leggen. Een waarde die het verdiend genoten en gedeeld te worden.

Alleen maar verliezers

Dit was toch wel de lente van onverwachtse uitslagen. Groot was de verbazing in maart, toen Forum voor Democratie niet alleen winst boekte, maar ook de grootste werd. Daarna dook tussen de tweestrijd op rechts plotseling de Partij van de Arbeid op. Bij alle duidingen heb ik echter in toenemende mate moeite met het begrip ‘winnaar’.

Want winnen gaat in dit land volgens merkwaardige spelregels. Je kunt nog zoveel stemmen krijgen, als het er minder zijn dan vorige keer: verloren! Zo hoorde het GroenLinks van Klaver in 2017 tot het kamp van de grote winnaars en de SP van Roemer tot dat van de grote verliezers. In werkelijkheid hadden op beide partijen een miljoen mensen gestemd – het verschil bedroeg slechts vierduizend stemmen. De kiezer die zweeft krijgt op deze manier bovengemiddelde aandacht. Invloed ook trouwens. Rotsvast zijn kiezers en politici er immers van overtuigd dat ‘de winnaars’ mogen formeren.

Eerlijk is eerlijk, je hebt er natuurlijk altijd één die ‘de grootste’ is. Maar wat betekent dat nu eigenlijk? In Nederland hebben we een traditie van partijen die claimen volkspartij te zijn. In die zin hebben tot op heden alle partijen alle verkiezingen verloren. Nog nooit heeft een partij het vertrouwen van het volk gewonnen en gewoon een absolute meerderheid behaald. Slechts een (van de dertien) miljoen kiesgerechtigden stemde in maart op Forum – evenveel als op de VVD, en in absolute zin evenveel als op GroenLinks of de SP in 2017.

Nu is een land met alleen maar verliezers niet zo’n aantrekkelijk beeld. We kunnen er ook anders naar kijken. Keer op keer besluiten de Nederlandse kiezers hun stemmen netjes te verdelen. Een veelkleurige samenleving vertaalt zich in een veelkleurig politiek palet. Wie durft samen te werken kan in een meerderheidspositie terecht komen. En de winnende meerderheid dient vervolgens altijd oog te hebben voor de verliezende minderheid. Ook als die Forum heet.

COLUMNIST Dr. Wouter Beekers is directeur van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie

De toekomst van de ChristenUnie voor en volgens christelijke jongeren

Niet langer vanzelfsprekend, maar zeker niet onmogelijk

Dat christelijke jongeren op christelijke partijen stemmen moeten we niet als vanzelfsprekend veronderstellen. De ervaring van Perspectief in verkiezingstijd leert anders. In dit artikel kijken twee oud-bestuursleden naar de achtergrond van kiesgedrag onder jongeren. Door middel van eerder onderzoek en op basis van een enquête onder christelijke studenten is uitgezocht wat mogelijke verklaringen zijn voor deze trend. Er is werk aan de winkel voor de partij!

Door Annika van de Belt en Annemarie de Bruin

Op campagne | Op een koude, winterse zaterdag in februari (voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2017) rijden wij samen in een geleende auto naar een afgelegen groepsaccommodatie in Drenthe. Bepakt en bezakt met flyers, pennen, pepermuntjes en een tafel zijn wij op weg naar een studentenweekend om ChristenUnie en PerspectieF te promoten. Het is niet de eerste keer dat we dit doen. Meer dan eens stonden we op markten, festivals of introductieweken van studenten. Het feit dat we nu naar een christelijke studentenvereniging maakt dat we met een goed gevoel in de auto zitten. Dit wordt een makkie vandaag. Het zijn immers leeftijdsgenoten en christenen, dus het kan haast niet anders dan dat de gesprekken die wij zullen hebben niets anders zijn dan bevestigende verhalen dat zij zeker zullen stemmen op de ChristenUnie.

Nadat we ons plekje hebben gevonden en alles hebben opgezet staan we vol goede moed klaar om iedereen te woord te staan. Met onze collega's van SGP-jongeren naast ons en die van CDA-jongeren tegenover ons, heerst er een ontspannen sfeer. De eerste studenten weten ons te vinden en al snel hebben we gesprekken. Gedurende de dag kijken we elkaar af en toe aan of komen we weer even samen. Wat ons allebei (opnieuw) opvalt: dit zijn nog behoorlijk lastige gesprekken. De vanzelfsprekendheid die wij toch weer verwachten van christelijke jongeren om op een christelijke partij te stemmen, neemt steeds meer af. De gesprekken zijn scherp en kritisch. Meer dan eens eindigt het met de conclusie dat ze toch anders zullen stemmen. Zoals gezegd, het is niet de eerste keer dat ons dit overkomt, maar het verbaasde wel.

Wat is hier aan de hand, wat zit hier achter? En vooral: wat is de toekomst van de ChristenUnie onder christelijke jongeren?

Opkomst onder jongeren | “Opvallend is dat jonge kiezers vaker thuis bleven dan ouderen”, zo was te lezen in een artikel op de website van *7days*, een weekkrant voor jongeren, dat vlak na de Tweede Kamerverkiezingen in 2017 verscheen. Zo'n 80% van alle kiesgerechtigden is naar de stembus gegaan, maar van de jongeren tussen de achttien en vijfentwintig jaar was dat maar 66%. Dit percentage was lager dan bij de verkiezingen in 2012. Toen ging nog 70% van de jongeren naar de stembus, zo blijkt uit cijfers van het CBS.¹ Ondanks de vele initiatieven die er zijn geweest om jongeren naar de stembus te krijgen is het aantal jonge stemmers dus afgenomen.

Voor de ChristenUnie zien de cijfers er nog slechter uit.

AUTEUR

Annika van de Belt en Annemarie de Bruin zijn voormalig lid van het Landelijk bestuur van PerspectieF, ChristenUnie-jongeren. Beiden werken in het (semi-)publieke domein als adviseur.

Van de jongeren die al naar de stembus zijn gegaan scoorde de ChristenUnie tijdens de Tweede Kamerverkiezingen in 2017 laag in vergelijking met het landelijk gemiddelde. Gemiddeld was bij politieke partijen 12% van de stemmen afkomstig van jongeren. Bij de ChristenUnie was dit slechts een schamele 6%.

Uit deze gegevens kunnen dus twee dingen geconstateerd worden. Ten eerste dat het percentage jongeren dat naar de stembus is gegaan lager was dan tijdens de verkiezingen in 2012. Ten tweede dat er tijdens afgelopen verkiezingen relatief weinig jongeren hebben gestemd op de ChristenUnie. Dit doet de vraag rijzen wat een mogelijke verklaring hiervoor is en of de ChristenUnie toe is aan een nieuwe aanpak om jongeren actief te betrekken bij de campagne en verkiezingen. Om hierop zicht te krijgen, analyseren we het kiesgedrag van jongeren wat verder.

Belangrijkste factoren | Uit onderzoek van I&O Research blijkt dat kiezers in het algemeen hun keuze voor een partij vooral baseren op de inhoud (61%).² Het programma en de standpunten blijken erg belangrijk. Vervolgens komt met 41% de ideologie van de partij en als derde werd aangegeven dat het belangrijk is dat de partij zorg draagt voor een stabiel bestuur van het land (31%). De persoon van de politicus, de lijsttrekker, speelde een minder doorslaggevende rol dan vaak wordt aangenomen. De strategische stem werd maar weinig genoemd.

Als we specifiek kijken naar de jonge kiezers ziet de top drie er anders uit. Standpunten staan bovenaan met 85%

gevolgd door ideologie van de partij met 58%. Deze percentages liggen dus beduidend hoger dan de percentages van de totale kiezersgroep. Op de derde plek komt de online stemhulp met 34%.

Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat 25% van de jongeren hun keuze al enkele maanden van de voren bepaalde. 37% van de jonge respondenten maakte de keuze enkele weken voor de verkiezingen en 8% bepaalde zijn keuze op de dag van de verkiezingen. Het onderzoek toont aan dat van alle leeftijdsgroepen jongeren dus het minst vaak hun keuze pas op de dag van de verkiezingen hebben bepaald. De meeste de jongeren hebben hun stem in de laatste weken voor de verkiezingen bepaald.

Van de kiesgerechtigde jongeren zegt bijna de helft dat zij uitsluitend of vooral hun hart hebben gevolgd in hun stemkeuze. Het valt op dat hoe hoger de leeftijd, hoe meer het verstand gevolgd wordt in de stemkeuze.

Naast onderwijs blijken groene thema's zoals duurzaamheid en energie veel belangrijker te zijn voor jongeren bij hun stemkeuze dan bij kiezers van andere leeftijdsgroepen. Duurzaamheid heeft, net als onderwijs, bij meer dan de helft van de jongeren een belangrijke rol gespeeld voor de partijkeuze. Daarnaast tellen ethische zaken en de Europese Unie voor jongeren veel zwaarder mee dan bij kiezers uit andere leeftijdscategorieën.

Christelijke jongeren | Deze bevindingen hebben wij getoetst onder christelijke studenten door middel van een enquête en korte interviews. Hierin worden de aangehaalde onderzoeken bevestigd, namelijk dat stemmen vanuit het hart en

op inhoudelijke standpunten zeer zwaar weegt. Of een partij christelijk is of niet heeft minder gewicht. Een christelijke GroenLinks-stemmer zei bijvoorbeeld: “Ik denk dat wel ons in de huidige tijd moeten focussen op zaken die nu urgent zijn om onze wereld en ons bestaan als mens te redden: klimaatverandering, groen leven en de samenleving.” En een Forum voor Democratie-stemmer zei: “Ondanks dat ik passief lid ben van de CU (en niet van het FvD), heb ik bij de laatste landelijke verkiezingen toch op FvD gestemd. Deze partij brengt nieuwe geluiden en ideeën in de Tweede Kamer op thema’s die voor mij erg belangrijk zijn.”

Uit onze enquête bleek daarnaast dat het thema ‘milieu’ het vaakst genoemd wordt als belangrijk thema en soms doorslaggevend was voor de uiteindelijke stemkeuze. Ook het thema ‘immigratie’ staat hoog op de lijst bij christelijke jongeren, samen met het thema ‘normen en waarden’.³

Toekomst voor de CU | Zowel onze ervaringen binnen het Perspectief-bestuur als de cijfermatige analyse van de afgelopen Tweede Kamerverkiezingen laten zien dat het allerminst vanzelfsprekend is dat christelijke jongeren op de ChristenUnie stemmen. Deze conclusie vraagt om actie van ons als partij. Een actie waarin de partij haar relevantie voor jongeren (meer dan nu het geval is) uitdraagt. De uitdaging is jongeren in het hart te raken op onderwerpen die zij relevant vinden en daar al ver voor de verkiezingen mee te beginnen.

Wij waren dan ook enthousiast om te lezen dat een aantal jongerenorganisaties, waaronder Perspectief, samen met

de ChristenUnie de ‘Coalitie-Y’ is gestart. Dat is een samenwerking die opkomt voor de positie van jongeren, oplossingen voorstelt en politiek draagvlak creëert. Jongeren worden zo actief deelgenoot gemaakt van onderwerpen die voor hen relevant zijn. Volgens ons is dit een mooi initiatief waar de ChristenUnie aan mee doet.

Wij zien de komende tijd dan ook als een uitdaging voor lokale ChristenUniefracties om soortgelijke initiatieven (in het klein) te organiseren. Het zou mooi zijn als we op alle politieke niveaus een plek creëren waar jongeren deelgenoot worden van onze zoektocht naar visie en standpunten op onderwerpen die hen boeien.

An aerial photograph of a city street. On the left, several cars are parked in a row. On the right, a sidewalk is visible with a blue metal railing. Several people are walking on the sidewalk, including a woman with a backpack, a woman in a blue shirt, and a child with a red ball. The overall scene is a busy urban environment.

Vaccinatie, het sjibbolet van onze tijd

Nederlanders bezorgd over polarisatie, ‘nuance is niet sexy’, zo kopte de NOS vrijdag 29 maart. Volgens Paul Dekker van het Sociaal en Cultureel Planbureau hebben mensen het idee ‘dat de nuance verloren gaat en dat mensen agressiever worden in discussies. Dat is echt een groot punt van zorg.’ De oorzaak ervan zien veel Nederlanders bij internet en sociale media. De zorg is dat mensen ‘mede daardoor een zekere druk ervaren om een standpunt in te nemen’. Dat geldt zeker bij vaccinatie. Ook dat debat polariseert steeds meer: je bent voor of je bent tegen. En ook hier raakt de nuance zoek. Als we de media moeten geloven regeert bij voorstanders de ratio, de wetenschap, en bij tegenstanders het gevoel, de intuïtie, ofwel alles wat niet wetenschappelijk te onderbouwen is. Het wordt hoog tijd dat we beter met elkaar omgaan in het debat. Het is tijd voor echt gesprek.

Door Wouter Jan van den Berg

Wat mij stoort | Een aantal zaken zit mij dwars in de manier waarop discussies over vaccinatie verlopen. De manier waarop we nu communiceren over vaccinatie brengt ons niet nader tot elkaar. Op sociale media wordt meestal niet naar elkaar geluisterd. Mijn observatie is dat vaccinatie een onderwerp is waar dit bij uitstek voor geldt. De (sociale) media staan bol van berichten dat tegenstanders van vaccinaties overtuigd moeten worden van nut en noodzaak. Er wordt geld vrijgemaakt voor een informatiecampagne door het RIVM en er is sinds kort een vaccinatie-alliantie. CU-staatssecretaris Paul Blokhuis heeft het over een 'Actieplan vaccinatie'.¹ Los van waar je inhoudelijk staat in deze discussie: dit zal de polarisatie enkel versterken.

Daar komt bij dat voorstanders de nadruk leggen op actie. We weten toch dat het wetenschappelijk is onderzocht en bewezen? Dus... actie! Sluiten die kinderdagverblijven voor kinderen die niet gevaccineerd zijn.² Omhoog met die vaccinatiegraad. De spuit erin, desnoods onder dwang!³ Voor tal van vragen heeft men geen tijd meer. Zoals: waar is het wetenschappelijk bewijs dat vaccins werken? In de Biblebelt is de vaccinatiegraad al tijden circa 50%, biedt dat niet bij uitstek de mogelijkheid voor vergelijkend onderzoek met gebieden met een hogere vaccinatiegraad, om te zien wat dat betekent voor het aantal gevallen, al dan niet met de gevreesde en uiteraard onwenselijke dodelijke afloop, als ook de lange termijn blijvende immuniteit of gebrek er aan? Zou het misschien mogelijk zijn dat, aangezien het BMR-vaccin levende virussen bevat en erkend wordt dat dit tot besmetting kan leiden, recente 'uitbraken' van mazelen juist door gevaccineerde kinderen zijn veroorzaakt? En dat terwijl tegenstanders juist eerst betrouwbare antwoorden op dit soort vragen willen, voordat er een plan bedacht wordt, laat staan uitgevoerd.

Verder valt op dat een gezonde zelfkritiek bij zowel voor- als tegenstanders soms ontbreekt. Een voorbeeld: tegenstanders van vaccinatie beweren nogal eens dat vaccinatie kan leiden tot autisme. Voorstanders springen hier gretig bovenop, want het is toch wetenschappelijk bewezen dat autisme een grote genetische component heeft (overerving via de vader) en het enige onderzoek (van Andrew Wakefield) dat dit verband dacht te kunnen leggen, is niet op een wetenschappelijke, ja zelfs op een frauduleuze wijze uitgevoerd? Het eigen standpunt wordt niet ter discussie gesteld.

Tijd voor een echt gesprek | Hoe kan het anders? Ik sluit me graag aan bij het pleidooi van Tweede Kamerlid Carla Dik-Faber om met ouders in gesprek te gaan.⁴ Dus even wachten met die actie, eerst luisteren naar elkaar. Elkaar accepteren als

AUTEUR

Wouter Jan den Berg is milieueconoom, adviseur duurzaamheid en vader van drie kinderen (waarvan twee ingeënt en een niet).

volwaardig gesprekspartner, waarbij de uitkomst van het gesprek niet op voorhand vaststaat. Dat geldt uiteraard voor beide groepen. Beide partijen moeten bereid zijn tot gezonde zelfkritiek en eigen aannames en vooroordelen controleren. Ook eenzijdige berichtgeving moet stoppen.

Weer terug naar het voorbeeld over autisme. Aan de tegenstanders van vaccinatie zou ik willen vragen: heb je al eens nagedacht over de mogelijkheid dat vaccinatie leidt tot symptomen die overeenkomst vertonen met autisme, terwijl er misschien toch sprake is van iets anders? Sta je open voor de mogelijkheid dat er weliswaar grote correlatie is tussen de toename van vaccinaties en het aantal gevallen van autisme, maar dat dit nog niet hoeft te betekenen dat er ook een oorzakelijk verband is? Realiseer je je ook dat een verbeterde diagnose altijd leidt tot een toename van het aantal gevallen van dat wat je waarneemt? Aan de voorstanders van vaccinatie zou ik willen vragen: denken jullie echt dat het onderzoek van Wakefield het enige onderzoek is dat dit verband lijkt aan te tonen? Wat is er nu belangrijker: het feit dat vaccinatie leidt tot ongewenste neveneffecten zoals op autisme lijkende symptomen of het juiste etiketje voor deze symptomen?⁵ Is het misschien plotseling niet problematischer meer als het geen autisme is?

Na een dialoog over deze vragen kunnen voorstanders misschien ontdekken dat tegenstanders van vaccinatie juist wél een groot belang hechten aan wetenschap en dat zij zich niet slechts meedrijven op de golven van hun gevoel. Uit die dialoog kan ook duidelijk worden dat zij daarnaast een groot belang hechten aan die zaken die sinds het begin van de twintigste eeuw veel meer dan vaccinatie hebben bijgedragen aan een daling van het aantal (sterfte)gevallen van al

die zaken waar we pas sinds de jaren vijftig of later tegen worden ingeënt, zoals een veel betere hygiëne, gezonde voeding, en een dito leefomgeving. Iets wat in toenemende mate ook erkend lijkt te worden door de voorstanders van vaccinatie.⁶ Overigens zonder verdere consequenties voor de eigen opinie.

Opstelling van de ChristenUnie | Ruim 500 jaar geleden startte het proces van Reformatie. Mensen als Luther en Calvijn inspireerden anderen om niet meer op gezag van de paus en de kerk bepaalde dingen te geloven maar zelf op onderzoek te gaan en hun Bijbel te gaan lezen. De reactie van de rooms-katholieke kerk was niet mals! Mensen werden weer teruggebracht bij de 'heilige moederkerk', desnoods met dwang, en als men echt niet wilde, wachtte de martelkamer en de brandstapel. Zien we de parallel?

Zouden we als gelovigen en als ChristenUnie het niet vooral moeten waarderen dat mensen zelf op onderzoek uit gaan en kritische vragen stellen? Zouden we dat niet zelf ook moeten doen? Of huilen we mee met de wolven in het bos? Dat kan ik me niet voorstellen. Ik ben het dan ook helemaal eens met de ChristenUnie als zij stelt dat vaccinatiedwang gelijk staat aan democratische luiheid. En ik roep haar op een goede bewaker te zijn van het democratisch proces. Daarin is toch geen plaats voor selectieve hoorzittingen waarin vooral de ene partij wordt gehoord? Een voorbeeld hiervan is de hoorzitting in de Tweede Kamer waar louter voorstanders van vaccinatie werden gehoord, inclusief een vertegenwoordiger van een producent van vaccins, van GlaxoSmithKleine (GSK).⁷ Er mag wat mij betreft een tweede hoorzitting komen, waarin het principe 'hoor en wederhoor' wel wordt toegepast.

Ja.

Met de VVD aan kop is de discussie over bijzonder onderwijs weer terug. Na alle misstanden op scholen die aan hun leerlingen een maatschappijvisie opdringen die haaks staat op onze rechtsstaat moet het maar eens afgelopen zijn met die exclusiviteit van de 'bijzondere' status. **Laten we in de wet vastleggen dat elke school een acceptatieplicht heeft en het probleem is opgelost. Vanzelf verdwijnt dan metertijd het bijzondere ervan.**

Vanzelfsprekend komt er verweer. Wat blijft er van een bijzondere school over als de school zelf geen enkele zeggenschap meer heeft over wie mogen komen? Ook en misschien wel juist vanuit de christelijke gemeenschap, die overigens zelf ook erg divers is. Voor een grote PC-scholengemeenschap in Rotterdam is acceptatieplicht van een totaal andere orde dan die van een 'School met de Bijbel' ergens in een kleine gemeenschap op de Biblebelt. Bij deze laatste is soms de luxe van een ruim aanbod aan leerlingen die op voorhand passend lijkt bij het bijzondere karakter van de school. Op plekken zelfs zo dat een bepaald kerkgenootschap het bijzondere ervan kenmerkt. En de vraag is maar of dat de bedoeling is.

Een acceptatieplicht die bijzonder scholen verplicht het gesprek te voeren met alle ouders die hun kind willen laten plaatsen vind ik heel wenselijk. Op voorhand de schooldeur dichtgooien vanwege je claim op identiteit is geen optie. Iedere Nederlander betaalt in zekere zin voor al het onderwijs en mag daar dus ook rechten aan ontleen. Het bijzondere karakter van de school mag in dat gesprek wel aan de orde komen en elke school heeft de vrijheid om daarin aan te geven wat als waardevol en kenmerkend wordt ervaren voor de eigen identiteit. In een volwassen gesprek zal dan duidelijk worden of een ouder zich daaraan wel of niet wenst te conformeren.

Hier ligt huiswerk voor bijzondere scholen. Niet zelden wordt aan de identiteit maar beperkt invulling gegeven. Zijn christelijke scholen goed in staat om onder woorden te brengen wat hun bijzondere status zo bijzonder maakt? Blijft dat beperkt tot het verwijzen naar de statuten of de bijbel op het bureau van de juf? Of is er een bewuste inzet vanuit die identiteit op de manier waarop er naar kind en ontwikkeling wordt gekeken? Ik realiseer me ook dat er veel ouders zijn die vanuit een bepaald gemak kiezen voor een school in de buurt, maar dat is geen excuus voor afwijzing.

AUTEUR Bram Rebergen is directeur van Youth for Christ Nederland en adviseert organisaties over profilering van hun identiteit

Maar.

Een acceptatieplicht is een disproportionele inbreuk op de gemeenschap van de school. Het reële probleem waar voorstanders van acceptatieplichten tegen strijden, vergt andere oplossingen.

Staatsrechtelijk is het een uitgemaakte zaak: een acceptatieplicht voor het bijzonder onderwijs ketst af op artikel 23 van de Grondwet. Dat artikel geeft het bevoegd gezag van een bijzondere school het recht om zelfgekozen criteria hanteren bij het benoemen van personeel en de toelating van leerlingen. Zolang de onderwijsinhoud aan de maat is en de school consequent uitvoering geeft aan het selectiebeleid, verleent de Grondwet bescherming.

Nu valt elke rechtsregel aan te passen, en dus ook de Grondwet. Er zijn echter goede redenen om vast te houden aan onderwijsvrijheid. Scholen zijn gemeenschappen, en gemeenschappen gedijen het best wanneer de lidmaten zich in elkaar herkennen. Wanneer de school niet meer mag vergen dat nieuwkomers de grondslag van het onderwijs respecteren (soms: onderschrijven), dan is dat de bijl aan de wortel van de gemeenschap. Het riant marktaandeel van het bijzondere onderwijs kan in de huidige tijd niet meer volledig verklaard worden uit de levensbeschouwelijke signatuur ervan. Schoolkeuzemotieven (zoals waardenvol onderwijs, sfeer en bejegening) houden echter wel degelijk verband met signatuur. Dat schept verwachtingen, en die verdienen het waargemaakt te worden.

Ontegenzeggelijk kan de wens tot behoud van de eigen identiteit doorslaan in kleingeestige afzondering. Gemeenschappen gedijen immers ook bij verbreding van de horizon, en dat geldt bij uitstek voor een school. Uit ontmoeting met andersdenkenden valt veel te halen. Een acceptatieplicht is daarvoor niet nodig. Wie scholen dwingt om leerkrachten of leerlingen die zich niet herkennen in de identiteit van de school toch toe te laten, ondermijnt de eigenheid van het onderwijs.

Voorstanders van een acceptatieplicht is het er vaak om te doen segregatie in het onderwijs tegen te gaan. Geen misverstand: tweedeling op grond van bijvoorbeeld ras of welstand moet bestreden worden. Het is maar zeer de vraag of een toelatingsrecht voor wie de grondslag van de school niet onderschrijft, daarvoor een geschikt middel is. Veel bijzondere scholen hanteren immers al een betrekkelijk ruim toelatingsbeleid, zodat daar niet veel winst valt te behalen. De openbare school is bij uitstek de gemeenschap waarvan verwacht mag worden dat die wél open staat voor alle leerlingen. Via constructies als de samenwerkingsschool en leerlingenvervoer zijn er genoeg minder ingrijpende methoden om tegemoet te komen aan hedendaagse onderwijsbehoeften.

AUTEUR Mentko Nap is docent Staatsrecht aan de Rijksuniversiteit Groningen en lid van het curatorium van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie

Globaliseringsdebat

We leven in een tijd van grote uitdagingen. Thema's als klimaatverandering, migratie, welvaartsverdeling en veiligheid vragen onze aandacht. Er is steeds meer verdeeldheid over deze thema's, de tegenstellingen worden scherper. Soms zó scherp dat de vraag is wat we nog wel delen met hen die anders denken dan wij. Vormen we nog een gemeenschap met hen? En wat betekent het dan om een gemeenschap te zijn?

Deze onrust heeft alles te maken met globalisering. Onze wereld verandert, en daarmee onze politieke werkelijkheid. Hoe moeten we daarmee omgaan? Het Wetenschappelijk Instituut wil bijdragen aan begrip van wat er speelt en nadenken over antwoorden. Wat is een christelijk-sociaal perspectief voor onze samenleving in een tijd van globalisering?

Deze vraag wordt spannend als het gaat om de kernwaarden van de ChristenUnie. Wat betekenen vrede en recht als een gemeenschap onder druk staat? En hoe verhoudt die Nederlandse gemeenschap zich eigenlijk tot de buitenwereld? Thema's als culturele identiteit, klimaatverandering, migratie, veiligheid vragen om het vinden van de juiste balans. Hoe kunnen we recht doen, zonder daarbij de vrede uit het oog te verliezen?

Op vrijdagavond 4 oktober gaan we hierover in debat met Theoloog des Vaderlands Stefan Paas en ChristenUnie-partijleider Gert-Jan Segers. WI-onderzoeker Lambert Pasterkamp presenteert deze avond een boek over deze vragen en gaat hierover in gesprek met beide sprekers en de aanwezigen in de zaal.

Praktische informatie | Vrijdag 4 oktober 2019, De Observant, Amersfoort
Aanmelden | via wi.christenunie.nl/globaliseringsdebat
Entree | gratis voor donateurs; voor niet-donateurs: € 5,-

Agenda.

4 oktober

Globaliseringsdebat
De Observant, Amersfoort, 20:00 uur
wi.christenunie.nl/globaliseringsdebat

8 november

Huiskamergesprek met Gert-Jan Segers over migratie
Bethelkerk, Den Haag, 19:30 uur
wi.christenunie.nl/klimaatgesprek

Voor bestuurders en/of besturen

28-29 juni

Congres Bestuurdersvereniging
Lunteren

4 oktober

Leiderschapsconferentie Noord-Nederland
voor fractievoorzitters en afdelingsvoorzitters
christenunie.nl/leiderschapsconferentie

1 november

Leiderschapsconferentie in Zuidwest-Nederland
voor fractievoorzitters en afdelingsvoorzitters
christenunie.nl/leiderschapsconferentie

Noten.

p 6-12

1. Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/bevolkingspiramide>.
2. Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2014/38/in-2019-helft-van-volwassenen-50-plusser>.
3. Jong, A. de & Sj. Kooiker (2018). *Regionale ontwikkelingen in het aantal potentiële helpers van oudere ouderen 1975 – 2040*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
4. Zie: <https://www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/eenzaamheid/cijfers-context/huidige-situatie#node-eenzaamheid-naar-leeftijd>.

p 14-15

1. P. Ekamper & N. van Nimwegen (2018), Demografie in het kort: vergrijzing. *Demos: bulletin over bevolking en samenleving* 34 (6): 4-7.
2. *Als het getij verloopt, verzet men de bakens*. (2011). Inaugurele rede prof. dr. B.I.J.M. Van der Heijden, Radboud Universiteit Nijmegen.

p 52-58

1. Marlet, G. (2009). *De aantrekkelijke stad. Nijmegen*, Nederland: VOC Uitgevers, hoofdstuk 3.
2. Marlet, G., Ponds, R., Poort, J., Van Woerkens, C. (2018). *De waarde van cultuurstad Utrecht*. Utrecht: Atlas voor gemeenten.
3. Marlet, G., Poort, J., (2011). *De waarde van cultuur in cijfers*, Utrecht: Atlas voor gemeenten.
4. Derksen, W., (2014). *De waarde van cultuur in de stad*. Geraadpleegd op 13 maart 2019, van <http://www.wimderksen.com/tag/cultuurbeleid>.
5. Hoogendoorn, M., (2019, 5 april) Kerk en kunst, moeizaam huwelijk, *Nederlands Dagblad*.
6. Rouvoet, A., (1992). *Reformatorische staatsvisie, de RPF en het ambt van de overheid*. Nunspeet: Marnix van St. Aldegonde Stichting, Wetenschappelijk Studiecentrum van de RPF.

p 60-63

1. Woudt, M. (2017). Jonge kiezers stemmen D66, maar lage opkomst. Zie: <http://www.sevendays.nl/opkomst>.
2. I&O Research. (2017) Nameting Tweede Kamerverkiezingen 2017, een analyse van de I&O slotpeiling en beweegredenen van kiezers bij het stemgedrag op 15 maart 2017.
3. Belt, A. van de & A. de Bruijn (2018). Enquête onder christelijke jongeren naar stemgedrag op andere partijen dan ChristenUnie.

p 64-67

1. 'Blokhus over vaccinatie. God geeft ons instrumenten', *Reformatisch Dagblad*, 9 april 2019.
2. 'Grote opvangorganisatie gaat als eerste kinderen zonder inenting wegsturen', NOS 30 april 2019. Zie: <https://nos.nl/artikel/2282752-grote-opvangorganisatie-gaat-als-eerste-kinderen-zonder-inenting-wegsturen.html>.
3. Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/03/26/blokhuis-start-vaccinatiealliantie>.
4. Dik-Faber, C. (2019) 'Bestrijd vaccinatieangst niet met dwang maar met argumenten', *Trouw* 14 februari 2019.
5. Zie het teruggetrokken artikel in The Lancet. Zie: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(97\)11096-0/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(97)11096-0/fulltext).
6. Zie bijv. Wim Köhler, 'Waarschijnlijk is het Nederlandse vaccinatieprogramma zo succesvol dat het zich nu tegen zichzelf keert', *NRC* 25 november 2016.
7. Zie: https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2018Ao5098.

Colofon.

Groen, studie- en opinieblad van de ChristenUnie.

Jaargang 3, nr. 2, juni 2019.

Oplage: 5.200 | ISSN: 1568-5845

Groen is een publicatie van het Wetenschappelijk Instituut (de mr. G. Groen van Prinsterer-stichting) en de Bestuurdersvereniging van de ChristenUnie.

Groen wordt toegezonden aan alle donateurs van het Wetenschappelijk Instituut, aan alle bestuurders van de ChristenUnie en aan losse abonnees.

Meer informatie over abonnement of donateurschap via: wi.christenunie.nl.

Groen verschijnt 4 keer per jaar.

Deadline kopij derde nummer: 5 juli 2019

Neem voor een bijdrage contact op met de redactie via redactiegroen@christenunie.nl.

Donateurschap WI per 01-01-2019:

€ 36,00* per jaar. T/m 26 jaar € 20,00.*

Donateur WI (kwartaalbetaling)

€ 9,00 mogelijk met aut. incasso.

*Bij aut. incasso, anders € 2,50 toeslag

Redactie

Esther Paul-Jonker (hoofdredacteur)

Addy Plieger (namens Bestuurdersvereniging)

Mirjam Kosten (eindredacteur)

Robert van Putten (eindredacteur a.i.)

Reinier Koppelaar

Steven Datema (namens de Tweede Kamerfractie)

Laurens Wijmenga (WI)

Vormgeving

Frivista | create, communicate, activate | Utrecht

Fotografie

Folkert Rinkema

Druk

Drukkerij Kempers BV | Aalten

Uitgave, redactie en administratie

Mr. G. Groen van Prinsterer-stichting

WI van de ChristenUnie

Legaten

Gedenkt u het WI testamentair dan luidt de tenaamstelling: Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie,

'Mr. G. Groen van Prinsterer-stichting' Amersfoort.

KvK dossiernr. 32084387.

Postbus 439, 3800 AK Amersfoort

Telefoon: 033 - 422 69 60

Email: redactiegroen@christenunie.nl

wi.christenunie.nl

bestuurders.christenunie.nl

Mocht u de toezending van *Groen* of uw donateurschap willen opzeggen, doe dit dan schriftelijk voor 1 januari 2020 (per post of via ledenadministratie@christenunie.nl).

© ChristenUnie 2019 Overname van artikelen en/of illustraties uitsluitend na toestemming van de redactie.

Groen is een uitgave van

Wetenschappelijk
Instituut
ChristenUnie

ChristenUnie
Bestuurdersvereniging

“De conclusie moge duidelijk zijn: oud worden willen we allemaal, oud zijn valt niet mee. Hoe mooi het ook is dat we gezamenlijk ouder worden, we zullen onze samenleving er wel op in moeten richten.”